

Стенографски дневник

НА

13. заседание

Сряда, 24 ноември 1943 г.

Открито в 16 ч. 50 м.

Председателствувал председателят Христо Калфов.

Секретари: Иван Минков и Стефан Багрилов.

СЪДЪРЖАНИЕ

Съобщения:	Стр.	Дневен ред:	Стр.
Отпуски	121	Проекто-отговор на тронното слово. (Първо четене — про- дължение на разискванията)	121
Съобщение от министър-председателя Добри Божилов, че днес столицата бе нанозо бомбардирана и почитане паметта на загиналите	121	Говорили: Иван В. Петров	121
		Тодор Кожухаров	126
		Дневен ред за следващото заседание	135

Председател Христо Калфов: (Звъни) Присъствуват нужният брой народни представители. Отварям заседанието.

(Отсъствуват: Васил Христоз Велчев, Георги Свиначков, Георги Стоянов Петков, Деню Георгиев, Деню Цанев Чолаков, Димитър Тодоров Митков, Жико Струнджев, Иван п. Константинов, Изан Петров Недялков, Илия Димитров Славков, Кирил Георгиев Минков, Косю Анев, Марко Сакарски, Минчо Ковачев, Никола Иванов Градев, д-р Николай П. Николаев, Петър Димитров Грънчаров, Петър Думанов, Руси Иванов Маринов, Светослав Михайлов Славов, Таско Стоилков, Цвятко Петков)

Имам да направя следното съобщение:

Разрешени са отпуски на следните г-да народни представители: Димитър Кирев — 1 ден, Васил Велчев — 4 дни и Цвятко Петков — 1 ден.

Има думата г-н министър-председателят.

Министър-председател Добри Божилов: Г-да народни представители! Столицата на България днес бе наново бомбардирана от неприятелски аероплани: 60 бомбардировачи и 40 изстребители. Дадени бяха невинни беззащитни жертви и бяха разсипани здания. Едновременно с това трябва да подчертая, че се прави бомбардировка на столицата на един народ, който никому зло не желае (Бурни ръкоплескания) и който може би има единствената вина, че пази своите вековни идеали и се стреми да получи минималните свои права. (Продължителни ръкоплескания)

От народните представители: Това е вярно.

Министър-председател Добри Божилов: Той обаче няма нищо чуждо да пожелае и никога неговите очи не са били и няма да бъдат обънати към нищо чуждо. (Ръкоплескания и възгласи „Браво!“)

Нека със ставане на крака да почитем паметта на починалите, които отизат и се нареждат в редовете на стотиците хиляди свидни жертви, които досега са паднали за вековните идеали на България. Бог да ги прости! (Всички народни представители стават на крака и произнасят „Бог да ги прости!“)

Едновременно с това аз съм длъжен да изкажа слава, похвала, най-дълбока и сърдечна почит на всички български герои, които с рядка и завидна безстрашност взеха участие днес във въздушната борба (Бурни и продължителни ръкоплескания)

От народните представители: Да живеят!

Председател Христо Калфов: Пристъпваме към дневния ред:

Първо четене проекто-отговора на тронното слово — продължение на разискванията.

Има думата народният представител г-н Иван Петров.

Иван В. Петров: (От трибуната) Г-да народни представители! Не мога при разискванията по отговора на тронната реч да не се спра на най-голямото и неочаквано събитие, което раздруса нашия народ и нашата държава — смъртта на покойния ни цар Борис III. Това бе събитие от съдбоносно значение за народ и държава. Как народът посрещна и изживя царската кончина, това ще бъде описано от вещите пера на писатели и художници и ще остане в историята. Народът по един най-осезателен начин показа със своето държане, че той беше поверил съдбините си в ръцете на августейшия покойник. Той отлетя в безсмъртието, неговото дело е вече в преценка на историята, но ние, най-вече българският Парламент, за

дълги години ще го чувстваме още жив. Парламентът ще чува да отекват царствените му стъпки, ще го вижда възкачващ се на свои трон да чете тронното слово, в което той никога не пропусна да подчертае уважението си към народното представителство с израза „в тая свещена сграда“. Той знаеше, че тук заседават представители на народа, когото така обичаше и затуй държеше винаги контакт с народното представителство. Той вземаше всякога акт от мероприятията на Събранието, които биваха подложени на неговата преценка. Лично той в упражнението на своята владетелска власт никога не наруши основния ни закон. Затова народното представителство на всички народни събрания през неговото царуване ще му остане признателно, а историята ще го сочи като един примерен конституционен монарх.

Друго събитие от крупно значение в нашия държавен и политически живот е безспорно възшествието на престола на цар Симеон II. Как народът посрещна неговото идване на живот, как изживя радостта, е в паметта на всеки от нас. Как се изживя това, какъв усет и каква дълбока мъдрост има в тия народни чувства? Когато се разклаше той, народът го очакваше с трепет, защото в него виждаше бъдещето на свободна България, синтез на народните идеали, упование при всички превратности на съдбата. Съдено било, това очаквано, свидно и обичано дете да остане млад сирак и от младини да понесе тежките отговорности на короната. Господ да го вземе под закрилата си, а на августейшата му майка, нашата възлюбена от целия народ царица, Бог да дава сила и здраве. Споменът за неговия велик баща да му вдъхва воля и смелост да продължи и възвеличи неговото славно царуване.

На трето място трябва да отбележа голямото значение и ролята на учреденото Регентство в днешното особено съдбоносно време. Нека пожелаем на г-да регентите мъдрост и, ориентирани от народния усет, да ръководят управлението на страната чрез волеви и компетентни правителства, търсещи сътрудничеството на представителите на народа. Особено да бъде внимателно Регентството, да не остане впечатление у масата, че се кумулират неговите функции с тези на отговорното правителство. Да не става нужда, дори да не се създават упреци и подозрения, че там има всевъзможни влияния, че там се отива като в инстанция да се иска какво да е. Нека, както е казано за жената на Цезаря, „да остане вън от всяко подзрение“. Нека правителството, което управлява по конституцията, носи всичката отговорност за делата на управлението.

На четвърто място, имаме факта на новото правителство. Защо е ново и какво е новото в него? Новото е не само че се оглавява от симпатичния и уважаван от цялата Камара г-н Добри Божилов, като министър-председател, но и това, че трима от министрите са от средата на Парламента. Трябва да подчертая такта на Регентството и на новия министър-председател г-н Божилов за формирането на правителството в този състав. Това е едно радостно указание за отношенията, които се целят да се създадат между изпълнителната власт и народното представителство и които са от особено значение за днешното време, когато не съществува безспорният, грамадният авторитет и престиж на царя-обединител.

По въпроса, който бе повдигнат, дали народните представители, станали министри, могат да запазят мандата си, аз и при друг случай съм изказвал моето убеждение, движен не само от разума на нашата конституция, но и от полесъобразност. Аз смятам, че е полезно, когато се търсят управници, да се вземат от там, където могат да се намерят. Още по-радостно ще бъде, ако те изхождат от средата на народното представителство. Не виждам никакви пречки в закона те да запазят качеството си на народни избраници. Те обаче не могат едно: докато са отговорни министри, като органи на изпълнителната власт, да гласуват доверие на себе си и на другарите си от кабинета.

Ангел Сивинов: Много естествено.

Иван В. Петров: Когато по една или друга причина депутат, станал министър, напусне министерския стол, той не трябва да губи мястото си на банките, защото никой не му е отнел доверието, което народът му е дал.

Ангел Сивинов: Много право.

Иван В. Петров: Преди да мина на въпросите от нашата социална, политическа и стопанска действителност, искам да подчертая нарастващата роля на Народното събрание в управлението на държавата след смъртта на цари-обединител. Създадено е вече едно фактическо положение, което се чувства и от изпълнителната власт, и от народните представители, и от целия народ — значението на Народното събрание. С радост констатирам, че вчера при разискванията по отговора на тронното слово един наш другар засегна този въпрос. И ако в миналото Народното събрание беше пренебрегнато някои свои права и прерогативи, движено може би от някаква целесъобразност, сега повече от всякога народното представителство, като еманация на народния суверенитет, като представител на народа, трябва да бди ревниво за своите права и да знае своите задължения. Като и друг път съм казвал, правата, които имаме ние, не са наши, те са на българския народ, който ни е облякъл с тях, за да защитаваме интересите на страната, да се занимаваме с неговия хал, да контролираме управлението и да сътрудним на това управление. Аз не съм песимист. Аз съм доволен от такта на Регентството в малкото прояви, които то има от неговото сформироване досега. По-специално съм доволен, че новото правителство се оглавява от уважаемия г-н Добри Божилов, който винаги се е държал почтително към народните представители. Това е гаранция, че действително отношението между управлението и народното представителство ще стават все по-искрени и по-сърдечни.

Традиция е станало, г-да народни представители, когато се разглеждат въпросите в обсега на тронната реч, винаги да се почва с външната политика. По нея никой от нашата среда няма охотата да говори много. По нея ние сме там, където бяхме вчера и завчера. Защото тя е била неизменна от освобождението и разпокъсването на България до днес. Тя бе ясно и скромно оповестена от името на новото правителство от бившия министър на външните работи и изповеданията г-н Киров и от декларацията на г-н министър-председателя: „Ние не желаем чуждото, но ще се борим и ще мрем за нашето“. (Ръкоплескания и „Браво!“) Аз бих желал да зная колко чужди държавници могат да кажат същото.

Ние сме скромни, ние сме малък народ. Аз не виждам, г-да, нищо променено в международната и военна конюнктура, което би ни заставило да изменим пътя, из който вървим. Единствената цел на нашата външна политика днес е да запазим, да консолидираме това, което беше нашият идеал през десетилетия — обединението на българското племе, което днес е един исторически факт. (Ръкоплескания) В тази сграда е излишно да подчертаваме нашите исторически права на народ. Аргументи и принципи на правда се поднасят на зелената маса. Но днес, когато бушува със страховтна сила войната между двата лагера и когато не се чува друго освен думата „победа“, ние имаме един дълг: без да изоставаме вървата в правдата и следователно в подкрепата на всички, които още върват в нейното тържество, да се готвим и да бъдем готови да браним свещената ни земя с всички сили, с всички средства, било на полето на честта, било на зелената маса. Ако е съдено да се дойде до компромисен мир, ние, малка България, имаме дълг да бъдем тактични и да очакваме подкрепа от всички. За да осигурим придобивките, ние трябва да бъдем както идейно прави, така и физически силни.

Външната политика е резултатна, когато е опряна на здрав вътрешен фронт. За да успеем на външния фронт, ние трябва да бъдем обрени на нашата вътрешна морална и материална сила, която се обуславя от много фактори и елементи, за които управлението трябва да държи сметка и за които то носи отговорности.

Основният въпрос остава, при всички условия, този за народното единство по националния въпрос и по средствата за неговото разрешение. Народът ни, г-да народни представители, е бил винаги единен по него. Единен е и сега, защото няма нищо съществено променено в международната и военна конюнктура, което би отклонило народа ни от пътя, из който е вървяло досега управлението. Масата от села и градове е единна. Доказателства — проявите чувства спрямо германските войски, отвращението от вражеските пропаганди, от терористическите акции, от проповедите за саботажи, за унищожение на посевите и пр. и пр. Може би има намършени политикани, честолюбци, родоотстъпници, но това са редки, твърде редки изключения. И затова враговете са насочили усилията си чрез всички средства да разколебаят народното единство, да убият вървата на народа в собствените му сили, да убият неговия дух. Права е тяхната сметка — не е лесно да излезеш на границата на родната ни земя срещу една 500-хилядна българска армия, когато може и по пътя на разложението да я победиш. Но пълчищата, които биха били доведени на българската граница, ще срещнат българския воин на родната граница. Духът и подвигът, които той е проявил в миналото, ще бъдат отново регистрирани. (Ръкоплескания и „Браво!“) Ние пак ще имаме подвизи на духа, като този, когато един гренадир се хвърля върху един 46-тонен танк, сам отваря капачка на кулата и унищожава танка. Именно този дух е страшилището за нашите врагове. И те ще има твърде много да се замислят, когато знаят, че българският народ е единен, готов да брани своето, за което е дал много доказателства, преди да предприемат някаква акция, насочена срещу Балканите. Правителството трябва да бъде на поста си и безпоощадно да унищожава в зародиша и всяка дейност, която цели накърнението, похабяването на народното един-

ство. Средствата на репресията не бива да бъдат таксувани като жестоки, защото се касае за защита на държавата в съдбоносен исторически момент, когато е поставен въпросът да бъде или не България, когато се подкопават нейните устои.

След толкова кървави и материални жертви нима ние ще допуснем разложение? Впрочем народното единство по националния въпрос, по външната политика е факт манифестиран, както казах, при разни случаи. Но аз виждам, г-да народни представители, змията, кобрата на измината, на предателството, на разложението и на корупцията да пълзи от града към селото, към нашата народностна твърдина, и бия тревога. Банилът на тази разлагаща, похабяваща духа на българския народ дейност е от чужд и местен произход — това е отравата и корупцията на тези, които идват сега да избиват по най-перфиден, по най-подъл начин невинни български граждани, които никога нито лошо не са сторили на Британската империя. От местен произход — това е конспирацията, действаща с оръжие в ръка, или с подготовка за решителния момент, или със саботажи. Тя е насочена в младежката среда, в училищата, в казармите и в някои среди от държавните служители. Това е специалитетът на Москва. И наистина, г-да народни представители, аз не мога да си обясня явлението на бандитството, на четничеството от гледище на каквото и да е мироглед. Да вземеш оръжие против собствената си държава, да жулаеш заробването, разпокъсването на родината си, това е безумие! Аз не споделям преценката на г-н Андреев, казана вчера, че много от тези, които са станали бандити, не са си дояли, че са били недоволни от правителството и пр.

Велизар Багаров: Нищо подобно.

Иван В. Петров: Голяма част от тях със своите безумия слагат семействата си в този момент. Те са повече младежи, обхванати от безумие, станали плячка на болшевишката зараза. И не мога да си обясня мирогледа на това бандитство. Докато болшевишкото в Русия издига в култ нацията, родината и в името на тази родина там въпреки всичко срещу врага, у нас виждаме родоотстъпници именно в релозите на идеалистичната младеж, която трябва да издига високо националното съзнание: виждаме чужди агенти, жалки креатори, въоръжени с каквото им попадне, за да убиват държавни служители, които пазят имота и живота на техните бащи и майки.

Репресията, колкото и закъсняла, трябва да бъде неумолима, веднаж констатирана, че някой е агент, деец на организация, която е против държавата. Обаче налице са някои факти, които смущават, които покръсват. Редките осъдителни присъди не се изпълняват. Говори се за вмешателства и за помилвания.

Аз бях онзи ден смутен в един град в провинцията, в който гражданството и селячеството е настръхнало, защото от София била пристигнала една телеграма, с която се съобщава, че един инферален бандит, един човек, цялото минало на когото е било да бъде агент на чужбина, е бил помилван. Този човек като емигрант преди десетина години изпращал по десетки хиляди лева на баща си от Сърбия, после се връща, завършил висши науки, станал някакъв функционер и започнал една инферална, една подла, една вражеска дейност. Той организира младежта, праща я в горите, а след това и на бесилките; неговите жертви са увиснали на въжето. Този хитрец отива да се представи в околийското управление и на прокурора, като човек, готов да сътрудничи на управлението в издирването на престъпниците и пр. От 5-6 души, които били подсъдими, поради това, че нашето правосъдие е човеколюбиво — често пъти човеколюбието му надвишава границите на позволеното и забравя, че се касае за защита на държавата — осъжда само един на смърт и то именно този човек. Разбирате каква е тревогата в оня край, когато се научават, че той е бил помилван. Дано не е вярно, но ако това стане, аз виждам какви лоши последици може да има. Г-да! Не съм жесток човек. Цялото ми минало е страдание и борба, но не се касае за лично отношение към този или онзи въпрос, а се касае да бъде или да не бъде България в едно страшно и съдбоносно време. Няма избор за пътя, по който трябва да вървим. С компромиси в такива времена се постигат само пакостни и често пъти фатални резултати.

Иван Гърков: Това е истина.

Иван В. Петров: Спрях се на бацила, който иде от чужбина.

Позволете ми сега да се спра на вътрешния бацил, който се подхранва от всичко, което е от естество да създаде недоволство, огорчение, угнетение, бунт в душите на народа ни. Да помрачава разсъдъка му, да го отклонява от разумните му убеждения и от неговия дълг. Този бацил е не по-малко опасен от чуждия и може да стане фатален за страната ни, за нейната съпротивителна и нападателна сила, ако своевременно не се отстранят условията, които го създават и подхранват.

Първото условие, което трябва да се отстрани, това е лакомията, стръвта за печалби, безскрупулността, презряла всички божии и човешки закони дейност в тежкото военно време, в което живеем. Тя си извоюва гражданственост и се шири на открито, алчна, ненаситна, при безразличната морална тъпота на всички.

Димитър Андреев: Ние не се различаваме тогава, г-н Петров!

Иван В. Петров: Наричат я „спекула“, „черна берса“, „пририятелска услуга“ понякога и пр. Проявява се в най-разнообразни форми, по-перфидни и по-мошенически, а често пъти покровителствувана от заангажирани да я преследват органи на властта. Тя съществува из цялата страна, всемогща, всевластна, неуволима.

Законно определената печалба, чудовищна по размер, 15—20—30%, установена от времето на Славчо Загоров — този фатален човек — и е недостатъчна.

Гето Кръстев: Той е пълномощен министър днес. Не е фатален!

Иван В. Петров: Като почнете от обувните материали и минете през хранителните продукти, облекло, дървените материали и стигнете до желязото и цимента, предмети, които официално ги няма ни на рафта, ни в фабричния склад, ни на витрината, има ги в неограничено количество неизвестно къде, шестуващи по българските държавни железници, с камионния обществен превоз или с конските и волови коли по шосетата и черните селски пътища. За черната борса нравствени и човешки закони няма, за нея понятията „чест“, „дълг“, „отечество“ не съществуват или само служат за прикритие, защото тя често пъти е щедра в благодеяния, в парични пожертвувания, разбира се, като рекламата не пропуска да помене на видно място в пресата имената на щедрите магнати от военното време.

Този пладнешки бандитизъм не само изпразва джобовете на трудолюбивите и честни хора, но и отравя душите на честните, на порядъчните, на тези, които вървят из царския път, и ги настройва против собствената им държава, мислейки, че тя, чрез своето нехайство, е причина за тяхната материална неволя.

На второ място трябва да се отстрани скъпотията, опуснатите цени, изгубилата покупателната си сила българска монета.

За тези бацили на разтожеността поддържал съм, че нямаше и няма обективни причини в нашата действителност, стопанска и политическа.

Особено за най-необходимите за живота продукти ние сме авторитарна държава и при едни разумни самоограничения и строга регламентация бихме могли да просъществуваме без смут и без недоволство. Славчо Загоров, като министър, направи чрез неговите мерки в областта на снабдяването не само пробива, но и докара хаоса в цените, както и инфлацията, които имаха такива пакостни отражения върху морала на масата.

След Загоров дойдоха шумните декларации за закованите цени на Захариев. От тези приказки на заковани цени, както иронично се казва, не остана нищо, освен гвоздеите, с които бяха заковани.

Иван Гърков: Няма ги и тях.

Никола Василев: Къде гвозден сега!

Иван В. Петров: Каквито и теоретически обяснения да лансираме за това състояние на нещата, те не издържат критика, те стават смешни в светлината на фактите. Чужбина не можеше да влияе върху стойността на нашата пара, върху цените на предметите у нас, защото спрямо нея ние сме кредитори, защото по силата на клирингите и компенсационните сделки цените на чуждите стоки са определени и при ефикасен контрол от органите на властта не можеше безнаказано всеки ден да се менят цените било на витрините и рафтовете, било в наредбите на министерството, което ги определя. Най-голямата беда за нашето стопанство бе разоряването на хилядите дребни спестители. Това има грамадни пакостни отражения върху психиката и менталитета на скромните съществуващи от всички обществени среди. Паралелно с опуснатите цени, или по-право и като последица от тях, дойде инфлацията и грамадното в цифри бюджетно увеличение. Увеличеното банкотно обращение в другите страни не може нито да обясни, нито да извини това, което стана у нас. Как можа Германия, която е във война, с гигантски разходи, да запази цените на предметите си, как може в Словакия да намерите храна, облекло и др. няколко пъти по-евтини от нашите? Вземете последната наредба за цените на обувките, излязла преди петнадесетина дни. Там те са определени 3-4-5 пъти по-високи от тези през 1938-1939 г. Говоря ви за официално обявените цени. Обясненията на германския министър на финансите фон Крьозик за намалената покупателна стойност на парата в Германия може да бъдат верни за тая страна, но за България ще бъде ерес, смешно да се поддържа това теоретическо обяснение. То би смутило още повече спестителите.

Прочее, положението на спестителя, който е живял с мисълта да купи покрив за децата си, две стаи или няколко декара земя, е трагично.

Ами паниката, изразена в какви ли не инвестиции? Миналата година в недвижими имоти, килими и манта, а тази година в стъклари, кристали, гривни, бижута от съмнително естество и пр. и пр. Спалня за едно скромно семейство се продава от 50.000 до 100.000 лв., апартамент от 3 стаи — 1.500.000 до 2.000.000 лв., една чорапи — 300 лв., една презрамка, струваща някога 40-50 лв., сега струват 400 лв., една селска забрадка от боядисан тензух — 300 лв., едни волове — 50.000 до 80.000 лв. Нашият колега Георги Миков ни разправяше напоследък, че за три работни коня е платил 150.000 лв., за една детска най-обикновена играчка 200 до 300 лв. и пр. и пр. Цитирам ви само тия вещи, които са необходими, без които не може в различните стопански среди, за да не говоря за цените на други предмети. Това е фактическото положение.

Да поменавам ли за кубик дърва — 1.000 до 1.500 лв. и стотици лева за една кокошка и за килограм масло? Да ви поменавам ли факта, че селяните за някои свои продукти не искат пари, а замяна, като са готови да я направят дори на базата на старите цени?

Ударено е смъртно чувството на спестовността, и ако тя още се проявява, то е, защото няма какво да се правят артисалите пари от невъзможност да се използват другояче. Днес се таксуват за

наивници тези, които вярват на тирадите в деня на спестовността. Те спестяваха, а други инвестираха в имоти, които не се обезценяват никога.

Уважаеми г-н министър-председателю и министър на финансите! Вие проявихте в областта на нашите финанси и по стопанските проблеми големи познания, богат опит и ерудиция. Вие ни правихте декларации, че няма да свържете името си с обезценяване на българската пара, която сте пазили и през други трудни за държавата ни години. Моля Ви да турите край и на инфлацията, и на растящи цени, да възвърнете вярата на народа в собствената му пара, в неговия труд, в икономисания за старини залък, в неговата държава и бъдещите й розови перспективи. Финансовите и материални средства са във Ваши ръце, като представител на изпълнителната власт и министър на финансите. Аз вярвам във Вашите качества. Аз вярвам, че ако вие се заемете, в близко бъдеще ние можем да имаме резултати. Аз си позволявам скромната препоръка: икономии, контрол върху материалните разходи и строжиките, спиране на вноса от чужбина на излишните лъскави тенекеи — бижута, часовници, гривни, стъклари и пр. и пр. и увлечението сега, при тежестите на войната, да построим и читалища, и казарми, и казина, да допуснем маса неконтролирани строежи, мобилировки в чудовищни стилове и цени и т. н. Да Ви соча ли примери за това? Идете в Министерството на вътрешните работи! Това трябва непременно да спре. Стига компромиси, отстъпки. Вземете, уважаеми г-да министри, здраво в ръцете си — не е още може би късно — юздите на разходите.

На трето място искам да спра вниманието Ви върху проявите на корупцията. Тя е взела грамадни размери. Лесните печалби създадоха много и много милионери. Едните се показват, дори рекламират чрез колосални за късото време на тяхната — в кавички — стопанска дейност инвестиции, а другите, наречени „търчи-лъжи“, са вечно в движение и в тъмнина по всички краища на родната земя. До вчера без хастар и чорапи на краката си, днес те си играят с една отвратителна лекота с парата.

Е добре, тези хора, за да продължават с успех своята мизерна дейност, имат нужда от покровителство, от улеснения — разбира се, от онези, които са натоварени да ги контролират, да ги проследяват. И, за жалост, не малцина са ония функционери, които заемат такива служби и които да не са се поддали, които да не са вече ангажирани. Един стар инженер, пуританец от стара изпитана проба, останал бедняк, от Министерството на железниците ми казваше с горест: „Мъчно е вече да бъдеш честен служител, но все още такива ги има и те са в страшна борба със съвестта си срещу изкушението.“ Хвала на такива служители!

Но другите? Едни, малките, се задоволяват с малко, както го казах, с „кокошкарлък“; за по-дребни услуги — масло, сирене, меден, сланинка или мас, брашненце в гладната година, но големите, онези, които много дават, те и много вземат.

Колкото и да се прикриват от наблюдателното око на съсед, на приятели и на роднини, не се укрива промененото материално положение на известен функционер. Излишно е да ви давам много факти. Позволете ми да се спра само на един. Той е във връзка със снабдяването с цимент.

Няколко пъти аз съм присъствувал, когато г-н министърът на благоустройството, уважаемият г-н министър Василев, е давал на главния си директор въпроса: откъде се взема този цимент, който откриват или залавят органите на властта, откъде са тия контрабанди, хайдутлуди? Как се вземат доставки по незаконни пътища?

Г-н Ранков вдига рамене.

Ангел Сивинов: Питайте инспектора Георгиев.

Иван В. Петров: Е добре, г-да народни представители! Аз съм имал случаи да ходя няколко пъти — а преди мене са ходили и г-н Стоян Никифоров и някои други народни представители — да се застъпвам от две години насам пред г-н Ранков и пред инспектора Георгиев, натоварен в Министерството на обществените сгради, пътищата и благоустройството с раздаването на цимента, за един виден гражданин от един провинциален град, който от две години събира материали да направи постройка, която — позволявам си да кажа това — той иска да подари за обществени цели. Този човек не можам да го снабдя с цимент. Помня как арогантно ни приемаше и как се отнесе този господин Георгиев спрямо мен и спрямо г-н Никифоров! Е добре. Този приятел от провинцията поиска нашата интервенция, но уви, напразно. Неотдавна ние видяхме, че той строи, значи, вече се е снабдил с цимент. По мое настояване той трябваше да ми разкаже по какъв начин си го е доставил.

Ангел Сивинов: По какъв начин, г-н Петров?

Иван В. Петров: Този господин е бивш народен представител, не е кой да е. Отчаян, виждайки, че материалите му изгниват, отнася се до някакъв виден ресторатор тук в София и му казва: „Дай ми съдействие, научи ме на акъл по какъв начин да се снабдя с цимент. Ще строя, а материалите ми отиват“. Рестораторът го поставя в контакт с някаква личност. И почват пазарлъците. И най-сетне работата се свежда към следното: тая личност да му достави един или два вагона цимент, като при доставката на първия вагон той ще му даде 50.000 лв. бакшиш. (Оживление) Искане му капаро. — „Не, казва той, капаро не давам. Аз вървя по този път, защото не можах по други пътища, и обещаното ще Ви дам“. И какво мислите, г-да народни представители! Не се минават и две седмици и един ден му съобщават по телефона от София — обаждат му се плащът на оня господин, който му казва следното: „Елате, ще получите наряди си“. Понеже се срамува, не знае с какъв човек

има работа, той му казва: „Ако обичате, елате тук: Вие ще си получите Вашето“. След ден-два този тип пристига в неговото бюро, предава му наряда, на който четете името на Георгиев, и му казва: „Много здраве от г-н Георгиев“ — този същият инспектор от Министерството на благоустройството, който аз мислех, че е отишъл в затвора! Моят познаник му благодари, прибира наряда, изважда от касата и му брой 50.000 лв. Озвучава му благодарни галатни, обаче му споменава, че г-н Георгиев желал да може някак си да му се изпрати армаган от този град! Ако може да се намери нещо луканчица, сланика, туй, онуй, като армаган пак на този господин!

Обаждат се: Е-е-е! (Оживление)

Иван В. Петров: Г-да! Спирам се само на този факт. Мога да ви кажа още и това, че същият този господин си е предложил услугите да го снабди с железно. Понеже през това време нуждаещият се е изгубил по околните села да слобява оттам малко, оттам малко, мога да се снабди с железно, но платено, разбира се, по цени, каквито се плащат на скрито. Така че същият този господин му казал: „Аз съм готов да Ви доставя и железно.“ И искал да се почнат пазарлъците.

Това е един типичен случай, г-да, на корупция. Да ви кажа и друг един случай.

Озвуча ден ми се оплакаха от една шперплатна фабрика. Вие знаете какво е шперплатна фабрика. Там се въпряга горското население да докарва трупи, защото се поддържа отвсякъде, че този шперплат е много необходим, служел главно за народната отбрана. Не зная за какво е нужен той, но във всеки случай напоследък, за да се вземе час по-скоро един наряд от фабриката в размер на 70 кубика, съобщава се на това предприятие, че тия 70 кубика шперплат били нужни — за какво мислите вие — за Двореца!

Гето Кръстев: За Двореца?

Иван В. Петров: Да, да, за Двореца. Ето до какви имена се прибавя! — Аз съм убеден, че с шперплатното производство се върши една срамна, позорна търговия; изкориства се положението. Този факт ми го каза този, който е ангажиран с производство на шперплат, защото и той е с подозрението, че шперплатът няма да отиде там, за където се казва, че се искал тия 70 кубика. 70 кубика — това е грамодно количество, г-да! И като се знае каква е цената на този материал, когато той се доставя на черна борса — по 50, 60, 70 хиляди лева кубикът — можете да си представите за каква корупция се касае!

Искам да ви загатна тук и за едно друго съществуване, за един друг функционер. Вземам ги от различни ореди, г-да народни представители. Разкри се случаят с един лесничей, за когото още при службата му в миналото е било формулирано дисциплинарно производство. Висши функционери в Министерството на земеделието, отделение за горите, са искали уволнението му като на провинен, като на престъпен човек. По разни пътища този човек бе задържан на служба и досега си е лесничей.

Министър д-р Иван Бешков: Той е уволнен.

Иван В. Петров: Моля Ви се!

Министър д-р Иван Бешков: Уволнен е.

Иван В. Петров: Ще се радвам, ако е уволнен. Сега обаче аз искам да ви кажа, че за да се дойде до това уволнение, много пъти трябва да отивам в Министерството на земеделието. И въпреки моята декларация — аз по-скоро ще си прехая езика, но няма да хвърля клеветата към когото и да е, защото аз щадя чуждата чест, както браня и своята; още по-малко аз бих действувал да се отнеме хлябът на един държавен служител несправедливо, аз, който съм петимен да виждам достойни държавни служители — той не беше уволнен своевременно. Най-сетне се дойде до уволнението му, но кога? Чак след като излезе присъдата, в която се признава, че този човек е облагодетелствувал търговци при дървоснабдяването. И забележете, установи се, че той само по две пера е ошетил държавата с по 100.000 лв. Неговото залавяне и осъждане стана благодарение интервенцията, застъпничеството този път на представителите на Луковитското читалище, първенците на този град, които донесли на прокурора и се оплакали на министъра на правосъдието. Тамонният околийски управител искаше да покровителствува, тая банда търговци и лесничей и други неколцина още държавни и общински служители, някои от които уволнени. Но работата, както казах, трябва да отиде в ръцете на правосъдието — въпреки давлението на известни органи да го спасят — и там тя да намери своя естествен край. Ще кажа още, че това стана въпреки вмешателството на плевенския областен горски инспектор да го запази. Присъдата му бе лепната — една и половина година строг тъмничен затвор. Нещо повече дори: съдът квалифицира показанията на този горски инспектор като такива на лъжец, като такива на човек, който иска да лъжесвидетелствува, за да оправдае лесничея. Този плевенски областен инспектор по горите се казва Манафов. Това стои в мотивите на съда.

Симеон Андреев: Той е стар болшевик.

Иван В. Петров: Е добре, аз съм радостен да чуя сега от г-н министъра на земеделието, че най-сетне този човек е уволнен. По-рано беше отстраняван, а сега е уволнен. Същият този лесничей бе държан на служба и неговото началство трябваше да го търпи даже и когато той беше дал следната преценка за хората по горското дело. Знаете ли какво беше казал той и какво е вписано в

протоколите на органите на горската власт? Този лесничей е заявил: „Горските власти ли? Като почнете от горския стражар и стигнете до министъра на земеделието, всички са хайдуци, всички крадат!“ Тире „Синджир марка!“ Това е казал този лесничей още преди 5—6 години и въпреки тази му декларация той до завчера е стоял на служба!

Соча ви само тия примери на корупция. Вие, г-да народни представители, знаете повече от мене. Доволен съм да чета всеки ден във вестниците, че властта не дреме, че властта не спи: днес този комисар по прехраната отишъл в затвора, утре онзи, другиден трети и т. н. Виждаме, че действително се правят усилия в това отношение, но не може само с усилия, без една жестока, отговаряща на днешното време репресия. Не само осъждане — бесилка за такива държавни служители, които проиграват в днешното тежко време големи държавни материални интереси и похабят с тази си дейност народната душа.

Стефан Радионов: Много право.

Иван В. Петров: Г-да народни представители! Ще си позволя да посоча като една причина за недоволство неуредиците по снабдяването и продоволствието. И тук има некадърности, и тук има корупция, и тук има лутания. От 5 години война — фактически ние още не сме във война — а още не можем да се справим и с най-елементарните въпроси от областта на продоволствието. Как се реагира? Има отговорности пред съда! Да, но за некадърността? Вместо уволнение, ние виждаме на некадърниците да им се търсят други места. — Как, казват, ще го махнем! — Като е некадърен, ще си отиде. Държавата не е длъжна да дава прехрана на некадърни хора.

Позволявам си да спра вашето внимание специално върху продоволствието. Г-н Липовански правилно загатна: има въпрос на психика. Това е нашата действителност. Издават се наредби, определят се цени и известни продукти на нашата селско-стопанска действителност се поставят под режим. Той ви даде пример с картофите. Този случай с картофите е фразантен. Защо е фразантен? Защото, както знаете, когато в някой момент известни предмети от консумацията се поставят под възбрана, те изчезват от пазара и добиват чудовищни цени. Този въпрос, според мене, заслужава да се обмисли от съответните г-да министри.

Спрете се на известни артикули от нашето селско стопанство и ги освободете от режима на възбраната, оставете ги да се продават свободно. Аз дълго време пледирах да се даде такава свобода за картофите и дори писах за това на уважаемия министър на финансите — позволих си да му пиша, защото към него някак-си чувствувам винаги свобода да се отнасям — макар че той не беше съответният по ресора министър. Писах му от едно село по този въпрос да не се бърза да се поставят картофите под възбрана, защото, г-да народни представители, картофи имаше. Но през това време беше вече взето решението, а по-късно то не бе отменено, по съображения на престиж и пр. и пр.

Та, казвам, нека се обсъди този въпрос както за картофите, така и за други някои артикули. Много пъти съм поддържал и съм се застъпвал за същото и по отношение на маслото. Маслото винаги е било една луксозна храна. Масло ядат богатите хора, масло се консумира в големите ресторанти, от масло се правят торти, кексове и журове, за не знам какво си — що си. (Оживление) Масло ядат децата само на много богатите хора и пр. и пр. Народът иска тлъстини. Дайте му мас, погрижете се за олно — това е, което яде народът, и за това той ще бъде благодарен. Оставете маслото свободно.

Аз съм от този край, където така много го има и откъдето най-много се донася за софийския пазар. България познава случаи на по-големи кризи в изхранване на добитъка, на суша, на бедствия, и масло винаги е имало. Убеден съм, че и маслото, и картофите, ако се оставят на свободна конкуренция, ще ги има. Отначало ще има едно нахвърляне, което впоследствие ще спре. Ще се произвежда свободно. Никой не може да спре селянката да не добива масло. Тя и бива масло и не го дава на децата си да го ядат, а го продава. Ето защо убеден съм, че ако се направят опити в това отношение и с маслото, ще се добият резултати.

Прочее заключавам, че с оглед на продоволствието може от тези случаи, които се изнасят, да се извадят съответните заключения и да се вземат надлежните мерки.

Позволете ми сега да упомена, че и днес стои неразрешен един остър проблем за селото и града — проблемът за снабдяването с обувки.

Г-да народни представители и г-да министри! Вече трета година как се борим, как мъдруваме, как всеки ден ни се сервира зсезвзможни обещания и съобщения по радиото, че тази чешка фирма, че онази фабрика ще внесе обувки, че има заместители и пр. и пр. Приказки, приказки, приказки! Въпреки тия обещания, днес хората се чудят как да обуют децата си. Зима иде, киша е. Всеки може да закръпи държите си, да обърне палтото си, да намери оттуку-оттам, да извади от възглавницата някоя дреха, но въпросът за обувките не може да се разреши по този път. Проблемът за снабдяване с обувки е поставен за нас в една остра форма. Разрешаването на този проблем не може да се протака. Не можем ние да кажем: вземаме ви кожките, вземаме гъона, търсете си лек на главата. Не може така! Имаме индустрия, имаме компетентни лица, трябва да намерят разрешение на този въпрос. Най-сетне управлението трябва да има трижата да облече, да обуе — доколкото е възможно, разбира се — масата.

Е добре, г-да народни представители! По отношение на тези неуредици, по отношение на тези прояви, които знаят смут в народната душа, е нужна репресия. Още преди две-три години говорих от тази трибуна, не от желание да видя, че се издигат бесилки, че се окачват на въжето хора, че се отнема човешки живот — не.

Стефан Радионов: Защо да не се издигнат бесилки? В Финландия вдигнаха бесилки, изсякоха ръце. Дойдоха до тези мерки в страната на белите дилли. Защо да не се сечат ръце?

Иван В. Петров: Това е моята мисъл. Още преди две години вдигнах този въпрос и казах: България настъпва в периода на войната и ние трябва да вземем мерки да запазим психиката, менталитета на нашия народ, да го запазим от съблазните и от лакомията. Аз казах навремето: вдигнете бесилки! След като сме обявили с закон, че едни-какви си деяние представлява престъпен състав, наказуем със смърт, нека, когато виновният ще увисне на въжето, да знае, че той сам си го е поставил, защото той е бил предупреден, че ако извърши такава и такава деяние във връзка със снабдяването и запазването, ще понесе и последните. (Оживление)

Председател Христо Калфов: (Звъни)

Иван В. Петров: Ще ви кажа, г-да, че и тук репресията не е на висотата на положението си. Еднаж цитирах един случай — вестниците го оповестиха и всекиму е известен в България — че фирмата Маринов продала негоден тьон на българската армия. Това беше установено, но по тогава съществуващите закони Маринов беше осъден само на три години затвор. По-късно научих, че е имало маса застъпничества за неговото освобождаване. И действително оказа се, че този човек не три години е прекарал в затвора, а е бил помилван, след като е излежал едва две години.

Д-р Божко Ковачевски: Аз мога да Ви кажа друг скандален случай — осъден на десет години, излежал само година и половина и освободен.

Иван В. Петров: Това е още по-печално.

Г-да народни представители! Да кажа няколко думи и за Върховното комисарство. Трябва да се уясни неговото положение. Разбирам неговото шefство над всички служби в страната по отношение на въпросите от военновременното стопанство. Създаването на това Върховно комисарство бе посрещнато с безразличие. Понеже се създадоха много институции, мнозина казаха: на, още една излишна институция се създава! И понеже не бяха определени неговите функции, и сега още не са уяснени, аз моля управлението да ги прецизира. Трябва тук да признаем, че няколко наредби, които излязоха от това Върховно комисарство, бяха много уместни, много разумни и се посрещнаха с облекчение долу от масата. Може би да се дължи на колективния ум, но ми се ще да вярвам, че има дял в тази работа и младият сега шеф на това Върховно комисарство.

Аз искам да обърна вниманието ви и върху един друг въпрос, който се поставя за мене, независимо от тия силетни и конфликтни между разните органи, като Главно комисарство, като реквизиционна комисия, между тази или онази институция. Искам да ви посоча един факт, който засяга престижа на управлението, министерския престиж. По радиото бе оповестено лятос от министъра на търговията г-н Захариев как ще се събира житото от тазгодишната реколта. Оповестено бе, че ще се дава на декар толкова и толкова жито в различните области и че след това ще бъде свободен всеки да отиде да си мели житото и пр. и пр. Но какво стана? — Не се минаха няколко дни и последва наредба от Гражданската мобилизация или от Реквизиционната комисия, че няма да се взема по този начин житото, ами че ще се дават наряди. И вместо да се каже, че толкова жито ще се даде на декар, разпределиха се наряди из цялата страна, които обърнаха изцяло решението на Министерския съвет. Хората се питаха долу: бе джанъм, министри ли управляват тази страна, или я управляват други организации от този или този ресор? Това не бива да се допуска за престижа на управлението.

Няколко думи за строежите и за доставките. Аз нямам време много да се спирам върху тях, обаче моля всички министри, особено г-н министъра на благоустройството, да се погрижат да се тури вече край на следваната в това отношение практика. Стават строежи, при които се вижда ясно, че се фазоризират някои архитекти, които правят ексцентрични постройки, които струват десетки милиони и които се строят десетки години. Идете в Министерството на вътрешните работи и вие ще се хванете за главата. В днешните времена, когато министърът на финансите се чуди откъде да намери средства за най-неотложните нужди, отидете да видите какво се върши там, какви кабинети се строят, за украсата на които трябва милиони и милиони левове. Такива работи ще видите на много места. Аз мога да ви кажа и друг един случай. В Ловеч е строено някакво здание за военни нужди. Тази постройка, която струваше 14—15 милиона лева по коштуема цена, а в действителност сега струва стотици милиони левове, се събаря. Започва се дознание, започва се следствие, вместо на третия ден да отидат на бесилката тези държавни служители, които са ръководили постройката. А цените материали бяха унищожени.

Ангел Сивинов: Няма винозин!

Иван В. Петров: Аз моля г-н министъра на благоустройството, към когото питая голямо уважение, да хвърли поглед към тия неща. Най-сетне нека в тези времена строим най-нужното. Във времената, в които живеем, недейте да искаме в две-три години да направим читалища във всеки град и казарми, и училища и пр. и пр. Разбирам да строим най-необходимото, най-нужното. Но когато имаме нещо здраво, да правим ново — тая работа е разхищение.

Министър Димитър Василев: Г-н Петров, моля Ви, кажете, че се отнася въпросът за общинска постройка, а не за държавна постройка.

Иван В. Петров: Какво казвате?

Министър Димитър Василев: Вие говорите за общинската постройка във вашето село.

Иван В. Петров: Аз говоря за строежа на Министерството на вътрешните работи, аз говоря и за строежа на летището в Ловеч. За какво мое село казвате? — Ако е въпрос за моето село, аз ще Ви кажа тогава: елате да видите как се строи по стопански начин, който г-да инженерите и архитектите не харесват, защото няма командировки, няма далавери. Всичко там е под погледа на масата. Хората сами си правят тухлите, печат ги, пращат няколко души да вземат необходимия цимент и желязо. Там не стават такива работи. Ако сте ме разбрали криво, извинявам се.

Министър Димитър Василев: Летището не е в моя ресор.

Иван В. Петров: Аз говоря общо за управлението.

Министър Димитър Василев: Има започнати постройки, които трябва да бъдат доизкарани.

Иван В. Петров: Този лукс, който виждаме, това разхищение, което става в тия постройки, се върши по един план, който вие може би не сте утвърдили и е отпреди Вас. Има набелязани фаворизирани архитекти, на които се отдават тези строежи.

Велизар Багаров: Ами новата сграда за Земеделската банка?

Петър Дограмаджиев: Вие говорите за София.

Иван В. Петров: Аз говоря за известни постройки.

Г-да народни представители! Към края съм на своята реч. Искам да засегна и чиновническия проблем. Е добре, чиновникът не може да продължава да влачи едно такова съществуване, каквото има днес. С този проблем, с неговата морална и материална страна трябва да се ликвидира, за да имаме достойни, привързани към държавата и родината държавни служители. Времето не ми позволява да посоча и аз случаи, както това направи г-н Батембергски, когато и днес големи места се оглавяват от държавни служители, чиято идеология и привързаност към държавата е съмнителна. Веднаж завинаги трябва да се реши въпросът и за материалното положение на чиновниците, защото то става вече непоносимо. Като изключите заемщите големи служби, грамадната част от чиновниците изнемогват. Те са изложени вече на изкушенията, на порока, на корупцията. Недейте да доведете нашето чиновничество до това положение. Да не искаме жертви от чиновничеството, защото, ако трябва да се искат днес жертви, най-малко такива трябва да се искат от чиновниците. Това е в съзнанието и на селяните и на работниците — че днес чиновниците са поставени най-зле материално. Веднаж завинаги трябва да се разреши тоя въпрос по един рационален начин. С палиативи, с увеличение на заплатите, с извънредни заплати и прибавки няма да се разреши този въпрос, докато не се спре повишението на цените и премахнат неуредиците, за които говорих преди малко.

На селското стопанство, което е гръбнакът на нашето общо, цялостно стопанство, няма да се спирам. Въпреки всички лишения и ограничения, които се налагат на нашето селско население, селото остава най-здравата наша опора за всички случаи, въпреки чуждата пропаганда. Но, г-да, да пазим селото от кобрата, да не отиде тя при него. Да вземем поука от примерното трудолюбие, от стойцизма и дисциплината му при понасянето на лишенията, често пъти твърде остри. Какво не даде селото на държавата, на обществото? И в най-острата криза за храна то намери семе — което държавата му обеща, но не му даде — да засее. И тази година, когато вестниците пишеха, че Министерството на земеделието наредило организирано, ударно засяване, селото бе вече изорало и засяло дори повече от наряда му.

На всичко има предел. И на тези ограничения. Нека управлението намери мярката за изземването и реквизирането труда и задоволяването на най-належащите потреби на селото. Случаите с планинското население, трудовите наряди за трупи, за строителни материали, за шперплатни фабрики, за дърва за огрев, за минни подпори, за извозване на сено и пр. и пр. нямат край. Често пъти това са 200 дни, взети от работните дни на селянина. Не са редки случаите вече, когато при липсата на фураж, при недостатъчност на фураж селяните, за да се отърват от неспирни нарядни искания и от този непосилен труд — ние сме свидетели на това — се лишават от впрегатния си добитък. В някои села, където е имало 160 впрегатни чифта, са останали 44, в други — 33. Хората се отърват от добитъка си, за да се отърват и от непосилните вече наряди, които му се дават.

За социалния проблем, с който често се спекулира. Не зная дали има държава, където да е направено тъй много, както в България, в това отношение. Министър Божилов, и като финансов министър на България, и като министър-председател, и в своята финансова дейност, и в своята правителствена декларация, не е пропуснал да подчертае този елемент в държавната ни политика. Той е в елементите на държавния строеж. Но оценен ли е по достоинство от средите, които засага? Какво е направено повече другаде от това, което сме направили ние, при ограничените възможности на нашата държава и вчера, и днес във военното време? Най-сетне не бива да се създава един менталитет — държавата да уреди живота на всекиго, да даде всекиму това, от което има нужда.

Преди да заключа, нека засегна и проблема, бих казал над проблемите за нашата вътрешна политика — този за младежта. Във всички времена младежта е била най-милата ценност и на родители, и на обществото. Тя е наречена и златна. Тя символи-

зира бъдещето. Върху нея се градят надежди, че ще бъде достойна от родителите си, че тя ще продължи делото им, ще направи повече не само за личното си благополучие, но и за това на народа и държавата си. Затова и държавите вземат под грижите си тази младеж да я подготвят не само за справяне с личните ѝ нужди, но и да я впрегнат в случай на нужда за разрешаването на общодържавни и общонационални въпроси, свързани с настоящето и бъдещето на народите. Всяка държава има своя държавна просветна политика, с задача да формира бъдещия гражданин, бъдещия строител на държавата, неговия мироглед, вдъхвайки му онези добродетели, онези нравствени качества, които ще го направят годен да твори и отстоява големите проблеми на своя народ и държава. И у нас се е вървяло из този път, но с много зиг-заги, и най-важното — без някога държавата ни да е взела едно ясно становище относно това какъв трябва да бъде българинът и оттам — средствата за неговото формиране.

Ако в миналото все още се е поддържало, че младежът е на родителите и те едва ли не имат изключителното право да го възпитават както намират за добре, днес това е абсурдно, отречено от новата концепция за държава, за нация. Навсякъде днес е установено началото, че младежта принадлежи на нацията, на държавата си и като такава държавата е властна да определи как ще се възпитава младежта, какъв мироглед да ѝ се формира, какви добродетели да ѝ се всаждат, за да може тя да твори държавата, да я брани и да бъде готова да даде силите си за разрешаване на онези вътрешни и външни проблеми, които държавната политика налага.

Особено в днешната световна война изпъкна ролята на младежта и проблемът за нейното идейно формиране. Чудеса на бойните полета направи германската младеж, наречена Хитлерова младеж. Упоритостта на болшевишката войска се дължи на фанатизма на болшевишката младеж, измислена чрез болшевишкия режим и възпитание. И нея наричат деца на Сталина, водачи на пълчища от уралските, калмутските и азиатските степи и окрайинии. Да поменавам ли за младите японци, от които всеки един е доброволец да унищожи неприятелски кораб, загивайки с него с гордото съзнание, че умира за родината и минава в безсмъртието?

Ние къде сме? Нашите училища създаваха и създават кадър за държавните и общински служби, строители специалисти в стопанството, художеството, музикален елит, някаква пестра политическа и идейна интелигенция, която в идейно отношение е в хатично състояние, вечно спори, на най-различни гледища дори по обикновените въпроси от граждански, политически и национален характер. Тя е космополитна, нея често я интересуват повече събитията и животът в чуждите страни, отколкото в своята. Или тя е апатична по големите проблеми на битието на родината ни, или тя е открито против официалната политика на собствената си държава. Нашите училища не формираха българския млад гражданин по предварително установена система, да се знае, че, излизайки от училището, той има формирано съзнание и критерий за нещата, както е желала неговата държава, за да може по този начин най-ефективно да ѝ служи.

И вчера, и днес ние строим най-хигиенични и архитектурно изискани училища, театри, читалища, педагогически курсове и пр., но ние нямаме установен образ на българина, какъв трябва да бъде. И затова голяма част от младежта и в миналото, и днес си остава плячка на враговете ни, на какви ли не ереси и течения — всички водещи към разложение, към парализиране на националната ни сила, така необходимата в днешното време. Болшевишката отрова от една страна, кръвно-враждуващи национални лагери от друга, безсилие и парализация — при това положение тя е немоощна да се справи сама с болшевишката проказа. Направи се опит да се организира младежта в организацията „Бранник“ под опеката и ръководството на държавата. Досегашните резултати не са окуражителни. Напротив създаде се двойственост: учениците не само са в разни лагери, но и тя, която не бяха никъде, са в противния лагер.

Учителството и бранническата организация? На кого е подчинен ученикът ни бранник? Има и суета. Къде е Министерството на просветата?

Председателя Христо Калфов: Завършете, г-н Петров.

Иван В. Петров: Завършвам. — И наистина много се работи, в смисъл на писане и нареждане, в Министерството на просветата с личното участие на г-н министър Йоцов. Работи се упорито, но при съществуващата и поддържана двойственост не виждам да се добият резултати. Трябва да се уясни това положение час по-скоро. Никакви лагери, никакви водачества, под каквато и патриотична мантия да са скрити! Смутени са родители, смутени са всички, на които погледите и надеждите са отправени към тази младеж.

Две думи за цензурата.

Г-да народни представители! Това положение, което е било досега, мисля, че не трябва да бъде вече. Г-н министър-председателят, който винаги се е отнасял с уважение към конституцията, вярвам, че ще бъде логичен и този път. Не бива цензурата да поставя в карантина народните представители. Народният представител по конституцията има свещеното право, има дълга свободна да изказва своето мнение, своята преценка по управлението и по нашата стопанска и политическа действителност. Обаче то не значи, че той трябва да се изказва само тук, за да остане речта му в дневниците. Словото на народния представител трябва да излезе от тая сграда вън, за да се чуе от неговите избиратели. Народното представителство е дало достатъчно доказателства, че то знае по кои въпроси каква дискретност трябва да се пази. Не бива да четем във вестниците: в днешното заседание на Народното събрание по един-кой си въпрос се изказаха Х, У и З, а по големите

кардинални въпроси, по които народът иска да знае неговите избраници какви гледища са изказали и какви предложения са направили, да не се позволява да се пише нищо.

Ето защо аз моля, занаяпред да се разреши вече и да се даде възможност на пресата да изпълни своя дълг. Прочее да се махне тая цензура, тая карантина върху словото на народния представител, да се допусне в пресата да се пише за всички случаи на корупция, а не когато се иска да се напише някъде нещо, да се обани някой от министерствата и да каже: „За това да не се пише, защото се засяга този или онзи“. Това не е в интерес на управлението.

Заклучавам. Живеем в най-съдобноното историческо време, в което е поставен въпросът за съществуването на много малки народи, между които сме и ние. Дали чрез победата на едни върху други, или по пътя на компромисите ще се дойде до мира, ние не знаем, не можем да предвиждаме. Но ние имаме дълга да бъдем нащрек, да бъдем готови еднакво за изпълнението на дългата на полето на честта, както и на зелената маса. Но понеже сега говорят оръжията, ние трябва да бъдем готови и за подвига, за великата жертва, трябва да бъдем достойни за нашето историческо минало, за нашата историческа мисия на Балканите, за жертвите на няколко поколения от освобождението ни до днес за постигане на националния ни идеал — обединението на българския народ, което днес е исторически факт.

Наистина ние разчитаме и на правотата на отечествената ни кауза, на победата на съюзниците ни, на съюзническото оръжие, но ние трябва да се опрем главно на нашата морална и физическа сила. Ако има още нещо недовършено в екипировката на армията ни, час по-скоро трябва да се ликвидира. Духът на армията и на народа е висок. Народностното единство още е ненакърнено.

И все пак има отлични българи родолюбци, главно от прадовете, мнозина в миналото вземали активно участие в управлението на страната, в политическите съревнования, изживяващи събитията като нас, които стоят настрана като чужди на управлението във великото време на националното ни обединение. На управлението се пада, в съдобноното време, което изживяваме, дългът на почина за приобщаване усилията и на тия наши съотечественици към общонационалния фронт.

Г-н министър-председателю и г-да министри! В тези наши преценки, изнесени от трибуната на Народното събрание по отговора на тронната реч, не съзирате друго, освен най-добри намерения и желание да ви сътрудничим в тежкото за управление време, окуражени от надеждата, че искрено ще се опрете на Парламента, защото не се касае за лично благополучие или титеславие, а за запазване свободата на обединения български народ. Аз съм оптимист и черпя кураж и вяра в светлото бъдеще на нашата мила родина от духа, от самообладанието, от съзнанието за дълг и жертви на нашия селски народ. Такъв народ, воден и вдъхновяван от мъдри управници, не загива политически. Той ще пребъде, за да изпълни и в мира историческата си мисия. (Ръкопляскания)

Председател Христо Калфов: Има думата народният представител г-н Тодор Кожухаров.

Тодор Кожухаров: (От трибуната) Г-да народни представители! Ето вече 15 години, откак заседавам в тази бяла зала и за пръв път се осмелявам да говоря в Народното събрание по отговора на тронното слово. Подлудих кураж от напътствията на нашия уважаем митрополит, който ни посъветва да не бъдем само нотариални свидетели, както той се изрази, в такова велико време. (Оживление)

Нашите разсъждения неминуемо почват и се развиват под знака на едно траурно настроение, докато тук зад гърба ми стои един портрет, покрит с черен креп. С възтление ще кажа и аз няколко думи за големия покойник, с когото ме свързват и лични спомени, за да изразя заедно с целия народ скръбта на офицерите от 32. випуск на Военното училище за техния тъй рано починал височайши съвипускник.

Писано било, тъй лято на Св. Богородица, когато българската земя тъй щедро даваше своите плодове, когато златно грозде висеше из българските лозя — отрони се от дървото на България големият царствен плод на един вече узрял държавник, узрял в борба, узрял в продължение на четвърт век върху българския престол. Какво може да се говори за него, без да бъде повторение на това, което вече е известно? Как би могла да се изрази тази голяма, тази тежка народна скръб, без да се развали впечатлението от онези тъжни дни, когато нашият народ тъй несприлюдено и тъй спонтанно и при това тъй величествено изрази своята скръб!

За нас ще остане само утешението, че 25 години на българския престол стоеше един много културен и много даровит човек, един човек, който правеше чест на България, който обещавахе блясък и величие на българската корона.

Днес той ни завеща своя малък син — цар Симеон II. Наша дължност е да пазим като зеницата на окото си това царско дете, да расте то в кристално чиста атмосфера, да израстне голям и силен, да вижда надалеч като баща си и никога да не позволява дърветата да закриват пред погледа му гората.

Тук ни се налага да спомним една мисъл — че в тези траурни дни, при тази всенародна скръб, на българската общественост се наложи да оточни и да прецизира отношението си към монархическия институт в България, който е една историческа традиция. Има ли вече слеп човек в България да не вижда колко дълбоко е заседнал със своите корени монархическият институт в съзнанието на нашия народ? Той не може да си представи своята държава без цар. Е добре, ние ще трябва да бъдем вече зрели в своето отношение към този институт, да бъдем еднакви към него и когато сме на власт, и когато не сме на власт, и когато сме на министерските

маси, и когато сме на депутатските банки, и когато сме във от Парламента. Ние трябва да почерпим поука от държането на държавниците в големите страни, където има хилядолетна монархическа традиция. Думата е за Англия и за Япония. Там никога личността на монарха не се свързва с института. Отношението към института остава неизменно, непроменено.

Искате ли примери от историята? Аз ще посоча примера на великия английски държавник Гладстон, който никога не се е радвал на благоволеното на своята кралица Виктория. Тази голяма жена си позволяваше едно такова държане към тоя голям държавник, че всеки друг на негово място би станал очевидно републиканец. Гладстон не промени отношението си към института, даже и когато беше оскърбяван за сметка на знаменития еврейин Дизраели. Всички лоши, всички оскърбителни писма от кралицата той заключаваше в своето чекмедже и много от тях не станаха достояние на народа даже и след смъртта му. Много от тия писма той съзнателно, със съзнанието на голям държавник, избягваше да чете на своите колеги в Министерския съвет.

Нека си спомним и фигурата на един голям войник. Думата е за генерал Рони, знаменитият организатор на пруската военна мощ, човекът, който създаде германската армия и който я предаде като готов инструмент в ръцете на стратега Молтке. Този верен войник и министър на Вилхелм II, който с меч изкова неговата корона, никога не измени отношението си към монарха. И когато наближаваше да умира, последното му желание, четири дни преди смъртта му, беше да го пренесат в един хотел срещу двореца, за да може оттам до последния си час да наблюдава как се вдига знамето с двуглавия орел над дома на неговия господар.

Тия монархически традиции, минали вече в фазата на една по-голяма мъжественост в нашата общественост, трябва да се оформят. И това ще бъде, мисля аз, най-големият венец, който бихме могли да сложим върху гроба на покойния цар.

Г-да народни представители! Ние спираме погледа си и върху височайния брат на покойния — Негово Царско Височество княз Кирил. С голямо упование са обърнати погледите към него, защото той продължава монархическата традиция. Той е блостител на реда, на правилата, които създават авторитета на този голям институт. Той е близкият съветник на покойния. На него възлагаме надежди, че той ще застане на голямата висота, на която стоеше брат му, като обективен, безпристрастен арбитър в нашите вътрешни политически отношения и като най-грижлив чистотник, под чието покровителство и грижи да расте и да се развива младият цар Симеон II.

След това в текста на отговора на тронното слово, по стара традиция, се говори за външната политика.

Текстът е редактиран. Г-да народни представители, така, че не би се намерил нито един човек — не само в това Народно събрание, но всеки един, който мисли или говори обществено във от него — който да се противопостави по принцип. (Чете)

„Народното представителство е доволно, че външната политика на правителството, въодушевлявана от желанието да се запази мирът на Балканите, продължава да се провежда в установените вече насоки, защото нейната цел е да осигури интересите на България и да заякчи обединението на българския народ“, и пр. и пр.

Кой би могъл да се противопостави на една такава външна политика, тъй скромно очертана в нашия отговор на тронното слово? А тя е скромна, тая външна политика, защото действително, г-да народни представители, аз не знам нито един народ в света, който в днешно време да има по-скромни, по-легитимни и по-неоспорими претенции от българския народ: да се обедини национално — работата, която другите народи са я свършили преди един век. Един единствен остава необединен, тоя нещастен народ, който довчера беше разкъсан на три части. Кой е този честен мислещ човек в света, независимо от това какво положение заема, който може да отрече правото на един 8-милионен народ да се обедини?

И следователно много право заяви г-н Божидар пред малко, че ние нищо чуждо не искаме, че ние претендираме за Тракия и Македония. Ами че тия наши права са ли признати по тържествен начин на няколко пъти и от всички велики сили. Санстефанският договор признава правата ни над цялата българска общност. Лондонският мирен договор ни признава излаза на Бяло море, със съгласието на всички велики сили. И кой в същност е спорил по този въпрос, г-да народни представители? Има един единствен народ, който спори, който оспорва нашите права — това е сръбският народ.

Спомнете си тази скучна история на този спор. До 1878 г., то изнито освобождение, тоя спор не съществува. Няма нито един събчин, който да мисли, че Македония не е българска. Напротив, сръбският университет в Белград, сръбската висша школа, издава свидетелства, издава дипломи на своите студенти, в които е казано: „Издава се еди-кой си диплома на студента, да кажем, Иван Стоянов от Велес“, и след това следва в скоби: „Бугарска“. Те пишат „Бугарска“ даже в 1870 г., 8 години преди да има самостоятелна българска държава.

Едва след нашето освобождение крал Милан поставя въпрос: „Абе тия българи са много хитри хора! Те са един шмекери, които, благодарение на тази Екзархия и на нейната пропаганда, направиха Македония българска, а в същност тя е толкова българска, колкото е и наша“. Но понеже сърбите знаеха, че тя е българска, измислиха един гениален план от тяхно гледище: „Знае ли се играем за пръв път пропаганда в цяла Македония? То е работа невъзможна и трудна. Ние ще си направим един клин! Ще спуснем един клин по долината на Вардара, където ще освободим цялата наша пропаганда — значи, в Куманово, Скопие и Валев. И направим ли този клин, ние фактически разделяме Македония на две части. Рано или късно разпорът на Македония ще се развие, той ще бъде сложен на международната маса и, естествено, ние по право ще вземем западната половина на Македония зедно с костите на

Климент Охридски. Е, на българите, естествено, ще им оставим да се радват на Радовиш, на Царево село — въобще на източната половина на Македония.“

Така хитро скроен, този план беше проведен артистично.

Но, г-да народни представители, не е ли вече досадно, ние бихме омръзнали на себе си, бихме разгневили и Бога, ако продължаваме с литературни средства да защитаваме нашите права над Македония. То е вече и обидно. Цели купища от литература, цели планини от кости, цели реки от кръв, цели десет столетия културна история зад нас не са ли в състояние да убедят и най-големия невежа за нашите неоспорими права над Македония? Ами те са признати, и са признати по един неопровержим начин — от кого мислите, г-да народни представители? — от днешния министър-председател на Англия, г-н Чърчил. Няма чужденец досега, който заема такава високо положение, да е говорил и писал такива бляскави защити за българската кауза, като г-н Чърчил. И това е най-големият парадокс. Както знаете, той е един човек с всеотдайни дарби: когато няма работа, рисува картини, някога го удря на дюлгерлък, отличен писател и журналист, човек, който получава по 70 хиляди француски франка за една статия. Той намерил време да напише два Дебели тома за своите спомени от световната война. Аз намерих сръбското и френското издание за неговите спомени от световната война.

Е добре, с всички си авторитет на голям държавник и писател, г-н Чърчил много подробно се занимава с България. На страницата 456 той говори защо въобще английската дипломация не е успяла да привлече България към себе си в 1915 г. Той много съжалява за това и търси причините. Ето какво казва г-н Чърчил — макар цитатите винаги да не са така много приятна работа от тази трибуна, понеже се касае за г-н Чърчил, ще си позволя да призова вашето внимание

Обаждат се: Да, да!

Тодор Кожухаров: (Чете) „В първата балканска война видяхме България да нанася най-главните удари срещу Турция. Докато нейните войски настъпваха към Цариград против най-големите войскове маси на турската империя, гърците и сърбите заеха областите Тракия и Македония, които турците сравнително слабо отбраниха.“ По-нататък казва: „Българите, понеже изнесоха най-големите боеве и понесоха сравнително най-грамадни жертви, бяха най-послед спрени пред Цариград и когато се озърнаха около себе си, видяха, че почти всички земи са заети от техните съюзници. Следбата на тези земи беше решена още преди войната, с договор между четирите воюващи малки държави. Одрин все пак не се беше предад и, изгълнявайки договора, сърбите дойдоха на помощ на българите. Причините, които наложиха да се превземе Одрин и повали които се продължи войната, бяха използвани от сърби и гърци като оправдание да се отхвърлят известни важни подробности на сключения преди войната договор и междувременно те задържаха в своите ръце всички присвоени от тях области. Българите побързаха да отговорят на тези претенции със сила. Те нападнаха гърците и сърбите, но бяха бити от многобройните войски на тези две сили. В момента на тяхната крайна слабост и поражение нахлу от другата страна в страната им и Румъния с войската си, която, понеже не беше взела участие във войната, сега бе готова за борба. В същото време и турците ги нападнаха в Тракия и, под командата на Енвер паша, отново взеха Одрин. По този начин, при края на Балканската война, от България пак бяха отнети не само целият неин дял от земите, които бе превзела от турците и всичко, което бе поделено от гърци и сърби, но и Румъния и отне родната и покрайнина на Добруджа“ — родната и покрайнина на Добруджа. — „Страшните кръвопролития и зверства, извършени от двете страни в междусобната убийствена борба, която настана след изгонването на турците, оставиха реки от кръв между гърци и сърби, от една страна, и българите, от друга страна.“

Сега следва най-важното. Г-н Чърчил казва: „Може би никога някой друг народ не е изпадал в толкова дълбоко и пълно отчаяние за своята съдба, в каквото изпаднаха българите в това положение. Всички техни жертви се оказаха безполезни, и нещо повече от безполезни — всички плодове на техните победи послужиха само за да засилят техните врагове.“

По-нататък той казва: „Те видяха как великите сили, Англия на първо място, не се противиха срещу връщането на турците в Одрин, не направиха нито един най-малък опит да обърнат поне внимание на техните думи. Те видяха как гърците им отнеха не само Солун, но и Кавала“. И тук той подчертава: „Те зидяха как широки просторства от земя, в които живеяха преди всичко българи, освободени по този случай от турците, попаднаха под ярема на сърби и гърци, който ярем също така им е толкова омразен.“

Ето това са условията, при които българската войска, по думите на цар Фердинанд, „сви своите знамена“ и се оттегли да чака по-добри дни.“

Накрая г-н Чърчил казва: „Тази войнишка и силна България, със своя цар-интригант и със своята храбра селска войска, мислейки върху това, което изглеждаше като непоносима неправда, беше главният фактор на Балканите през 1914—1915 г.“ — той говори за 1915 г.

Сръбското книгоиздателство „Космос“, недозолно очевидно от това „българофилско“ мнение на Чърчил, явно противоположно на сръбската теза за Македония, е написало под линия следната забележка: „Редакцията „Космос“, придържайки се при всички свои издания до принципа да даде на своите читатели пълния текст на едно съчинение, независимо от това дали мнението на автора е благоприятно или неблагоприятно за нас, изнася това мнение на г-н Чърчил, макар че то се различава решително от нашата официална теза. Длъжност е на нашите историци — а сръбските историци в това отношение са най-големите майстори в света — да

обсърт това мнение на г-н Чърчил. "Значи, те прехвърлят тази работа на г-н Цвийч, който е стар специалист по тези въпроси."

Г-н Чърчил издаде тази книга след войната, в 1931 г. Но, г-да народни представители, г-н Чърчил проявява една похвална осведоменост по балканските работи. Не е право да се мисли, че англичаните са географски невежи, когато не се касае за тяхната черга. Може да са такива, но г-н Чърчил прави едно изключение. Виждате само колко подробно и колко точно той характеризира отношенията на Балканите. Например той прави един исторически преглед как християнските държави са расли 400—500 години в робство, как в стари времена, да кажем, България е владеела известни области, след това сърбите са ги владели. Българите ги смятат за свои, сърбите ги смятат за свои и на тази почва произлиза между тях един голям спор. Например той изтъква подробно условията на балканската политика, които са сурови, които са жестоки. Той говори за нашите партизански борби тук, на Балканите, той казва, че всяка една от великите сили си има една партия, за да провежда нейната политика, и т. н. и т. н. И казва, че действително на Балканите да бъде човек държавник, политик, трябва да си тури главата в торбата и да бъде обречен на смърт — толкова страшна му се вижда тази работа.

Но, казва той: „Към всичко това се прибавя и политиката на трите велики съюзнически сили. Франция и Русия имаха свои отделни интереси и цели, свои симпатични балкански държави и свои симпатични там партии във всяка държава. Великобритания имаше едно нерешително държане, което не можеше да прикрие нейното дълбоко желание да ги види обединени. Поради всичко това положението беше толкова неясно и несигурно“ — в 1915 г. — „съществуваша толкова остри различия, които се появяваха и изчезваха, че британските, френските и руските държавници никога не успяха да създадат каквато и да е здрава и обща политика на Балканите. Напротив, със своите отделни шарлатански“ — подчертавам тази дума „шарлатански“, той я казва — „и често противоречиви домогвания те помагаша да се засилва този елемент на безредие, който и без това тласкаше тези малки държави към пропагст.“

Между това главните интереси на трите велики съюзници, както и на четирите балкански държави, са били зинаги тъждествени и всички можеха да бъдат защитени и предвидени при една единна и ясна политика. Амбициите на всяка балканска държава можеха да бъдат задоволени за сметка на турската и австрийската империи. Това беше достатъчно за всички, и даже нещо повече от достатъчно — щеше да артиса. — „Интересът на трите велики съюзници се състоеше в това да обединят балканските държави против тези империи. Обединени между себе си, балканските държави щяха да бъдат осигурени: присъединявайки се към трите велики съюзници, никой не може да им отнеме териториите, за които те претендираха. Присъединяването на обединените балкански държави към Антантата щеше да предизвика сломяването на Австрия и Турция, както и бързия и победоносен край на войната. В такъв случай всеки щеше да получи награда: — каква награда? — на Румъния — Трансилвания; на Сърбия — най-много — „Босна и Херцеговина, Хърватско, Далмация и Банат до Темешвар; на България — Одрин и линията Енос-Милия; на Гърция — Смирна и нейния хинтерланд, а на всички — безбедност, богатство и мощ.“

Чудесна идея, съблазнителна работа! И защо обаче туй не стана? Толкова плячка за делене, земя дал Господ! Ето как го обяснява г-н Чърчил, ето как била работата: обсъждали се съгласиенските дипломати с твърдоглавието на своите малки съюзници на Балканите. Карали ги да направят някоя отстъпка, но те не давали. — „Румъния трябваше да върне на България Добруджа; Сърбия трябваше да освободи българските области на Македония; Гърция трябваше да даде на България Кавала като добавка; а като непосредствена утеха на Гърция“ — най-сетне — „можеше да послужи остров Кипър, който можеше да бъде хвърлен в случая на разсечение“. — Както виждате, англичаните винаги правят помет с чужда пита. — „Като последен лост в случая щяха да бъдат финансовите извори на Великобритания и всички военни и морски сили на Антантата“.

Чудесно! Чудесно, но сам г-н Чърчил се пита: „Чудното е това: когато всичките интереси бяха тъждествени, когато бяха под ръка всички възможни средства за позидване силата и въодушевението, как може да се случи така, че всичко тръгна на погрешен път? Ако през февруари“ — казва той — „1915 г. или може би след като Турция обяви война през ноември 1914 г., английското, френското и руското правителства бяха могли да се съгласят збъху една обща политика на Балканите и ако бяха изпратили на Балканския полуостров първокласни пълномощници, които с всяка балканска държава поотделно и с всичките заедно да водят преговори върху една ясна и здрава основа, би било възможно да се намери и начертае една целесъобразна и обща акция с неизмерима полза за всички от тях, които бяха заинтересувани.“

Но той е крайно разочарован — разочарован е от твърдоглавността на балканските съюзници, разочарован е най-сетне „от великите сили на Съгласението и казва: „В тази обаче работа не се въвееше с план, както когато се готви голяма битка, както това беше в същност. Мълчалива, разединена, шарлатанска — пак повтаря той „шарлатанска“ — променлива, несвързана беше тази политика в своите решения и средства, които държавниците на Русия, Франция и Великобритания бяха в положение да употребят. Не е право при това, когато се преценява общественото мнение в тези страни, когато често твърде строго отричаме балканските държави и балканските политики или техните владетели“ — той ги оправдава. — „Колебанията на краля на Румъния, лукавството на цар Фердинанд, залъгвачицата и пропаканията на цар Константин — всичко това произлизаше от хлъзгавата природа на балканския проблем и от отсъствието на обща съюзническа политика.“

Най-много г-н Чърчил го е яд на сърбите. Те са пък едни твърдоглавици. През всичкото време не ги интересува нищо друго, освен тяхната голяма жажда за власт. Повече нищо не ги интересува, пък ако ще и да си строят главите. Най-много разочарован е той, разбира се, от хитруванията на Гърция и Румъния.

Всички тези констатации г-н Чърчил ги прави с една похвална откровеност в своята книга. Той обаче не е доволен само с това. Той твърде много е ценил, изглежда, значението на България в 1915 г. от политическа и стратегическа гледна точка, смятайки, че с това ще се съкрати много войната. И понеже вижда, че среща опозиция даже в Министерския съвет, г-н Чърчил в края на краищата излиза от търпение, написва един меморандум и го връчва на всичките свои колеги, за да се знае, че е изпътнил дълга си. Този меморандум е поместен в френското издание на неговите спомени. И там, между другото, се казва: „Аз, пише Чърчил в книгата си „Световната криза“, в това мое изложение стигнах даже да прогнокувам бъдещото поведение на Германия и България и, уви, бъдещето потвърди думите ми. След като направих преглед на всички неуспехи на нерешителната ни политика на Балканите, които се дължеха в голямата си част на нашите колебания, уви, и в последствие на три велики сили, моето изложение продължаваше така: — той дава вече конкретни препоръки на правителството. — „В Югоизточна Европа ние пропуснахме един след друг всички военни и дипломатически случаи. В името на предпазливостта ние в края се натъкнахме на рискове, които, за да се преодолеят, беше нужна по-голяма смелост. При все това ние още държим козозете, но трябва да задоволим България“. И добавя, дебло подчертано: „Трябва да спечелим България за нашата кауза. Тя е силна, нейната армия е готова, народът ѝ съчувствува и страда от руските неуспехи. Нейните териториални искания са законни и се напълно съгласуват с народностния принцип, който трябва да ни ръководи. Политическият режим, установен от сърбите в българските области на Македония, е сам по себе си една велика несправедливост“, казва Чърчил. „Завземането на Кавала от гърците, след междусъюзническата балканска война беше, както това се призна тогава, един свършено неополитичен акт. Няма нищо в българските искания, така както те са формулирани сега, което да не е разумно и което да не е почетено“, завършва г-н Чърчил своя меморандум до Министерския съвет. (Гласове: „Браво!“)

Е добре, г-да народни представители, аз ви питам: кой друг от големите държавници в Европа е казал толкова ласкави истини за нашата национална кауза? Днес обаче ние сме в положението да спорим с г-н Чърчил за нашите права и върху Македония, и върху Тракия.

Аз прочетох тези работи и съжалявам, че тази трибуна е много ниска и че моят глас е много слаб. Аз съм много малък човек, за да мога да полемизирам с такъв един громовержец от Олимп, какъвто е г-н Чърчил. Но аз поне искам, тези неща, тъй благопийатни за нашата кауза, да станат достояние на неговите платени дребни оръдия, Влада Карастоянова и Димитър Мацанкиев (Смях), за да ги имат прел зад, когато пленят по радиото и всеки ден ни подканват да напуснем Тракия и Македония.

Д-р Никола Минков и Сотир Янев: Браво!

Тодор Кожухаров: Е добре, днес авиаторите на г-н Чърчил отнеха живота на още няколко софийски граждани, както това стана и преди няколко дни. Описвах ми една трагедия сцена, която е възможно да е влязла: един баща е носил в ръката си своето обито дете на един месец, турено в едно сандъче като кутийка. Всички хора са плакали при тази гледка. Хиляди деца умират в цял свят по заповед на г-н Чърчил, но защо трябва да умират и децата на България? Защо? Защото имат един национален идеал, даден им от техните деди и бащи, така красноречиво и така авторитетно защитаван от самия него. Аз казвам това не за да хленчим. Ние няма да хленчим. Ние ще посрещнем това с гордо презрение, за да докажем, че величието на един народ не се крие само в неговата територия, нито в количеството на неговите кораби и самолети. И малките народи могат да бъдат велики духом, когато съзнават, че защитават една честна и справедлива кауза. (Гласове: „Браво!“ и продължителни ръкопляскания)

Г-да народни представители! Възмущението си е възмущение. Пинизмът на XX век, 1943 г.! Американците от Съединените щати изпращат цели флоти от канонерки и торпедоносци да охраняват едно стадо ют хиляда кита, които напускат бреговете на Америка всяка година и отиват да си хвърлят хайвера към бреговете на Гренландия. Тези ескадри охраняват скъпоценния живот на тези животни. Но г-н Чърчил и Рузвелт са извънредно щедри, когато е въпрос да поливат небаговодната кръв на други раси. Синя кръв е само англисаконската кръв. Не може да няма възмущение, то кипи във всяка човешка душа. Аз си спомням думите на нашия трагично загинял поет Яворов, който някога, виждайки нещастията на македонците след Илинденското въстание, се провикна: „И ако някога неиде там влада някой дух, тъмен и жесток, викнал бих към този мръсен промислител: О, Господи, проклет бъди!“ Не, ние няма да месим Господ в нашите човешки работи. Той има много работи на небето. Но аз съм християнин. Аз вярвам в него. Аз знам, че той бди над всяка човешка съдба. Няма Божие творение, и най-скромното, и най-нищожното, което да не е под неговата грижа. Той бди и всеким дава заслуженото. И когато неговата света и мощна десница рече да удари, вековни империи са загизали в мрак и безславие.

Г-да народни представители! Но тук, у нас, се развиваше една страшна агитация. И аз ще си позволя да направя един малък анализ в душата на българина, когато Алеко Константинов кръсти Бай Ганю. Чудни противоречия се боят в душата на Бай Ганю. Писателят той иска да бъде голям хитрец, голям реалист, човек, който прави всичко с жалем в ръката, а понякога върши такива

наивни работи, понякога е така лековерен като дете, че просто да му се чудим. Спомнете си за тази агитация, която се провеждаше — че англосаксонците не смеят да ни бомбардират, понеже Русия не давала. Ние всички се питахме тук: а бе джанъм, англичаните всеки ден казват: „Напуснете Тракия, напуснете Македония!“ Това го разбрахме. Какво мисли обаче официална Русия по този въпрос, ние не знаем. Официална Русия, която уж проявява бащински грижи към България, не давала да ни бомбардират, и нещо повече дори, тя ни била казала — как, не знам — а, сакън, вие там, братушки, недейте напуска тия земи там, нито една педя земя не давайте на англичаните. Аз съм с вас. Това вървеше не само между комунистите, то се разправяше между доста сериозни хора. Но никой нищо не казва. Тук има един пълномощен министър на Съветска Русия, който много мълчи. Каза се по едно време, че Георги Димитров, секретарят на Коминтерна, бил написал някаква статия, в която изказал становището на официална Русия. Ама каква е тази статия, никой не знае. Казват: не може да се получи вестник „Правда“, не можем да вземем истинския текст на неговата статия; ако получим в „Правда“, ще я коментираме; засега ще мълчим. Това беше поне нашето официално становище по този въпрос. В „Правда“ не можах да видя, не мога да го получа. Казват, че се получавал в България от двама-трима души, и то по какви пътища не знам. Обаче мене ми попадна в ръцете нелегалният вестник на комунистическата партия „Работническо дело“. Този вестник „Работническо дело“ е от септември 1943 г. В него има много интересни работи за тяхната терористична дейност в България и пр. и пр. Обаче господата тук дават следната извадка от прочутата статия на Георги Димитров: (Чете) „Пред българския народ — казва той — има открити два пътя. Единият е да продължава съюза си с хитлеристка Германия, да служи на нейните военни цели, да сподели нейната съдба, което означава сигурен разгром и национална катастрофа. Другият път е тоя на скъсване незабавно всички връзки с хитлеристка Германия, изгонване на всички германски войски от България, изтегляне на окупационните български войски от Югославия и Гърция, възстановяване мира с Англия и Америка и тясна дружба и съюз с братския Съветски съюз. България трябва да престане да бъде наказалня на германския чук на Балканите, за да запази народа си и себе си от разорение и катастрофа. Георги Димитров.“

Тъй мисли Георги Димитров, един от най-близките хора на Сталин, секретар на Третия интернационал, човек с голяма известност и популярност в България. Трябва да предположим, че той изказва официалното мнение на съветското правителство, щом като извадки от неговата реч комунистите са решили да напечатат в своя нелегален вестник, вероятно за да предпазят българския народ от такова наивно заблуждение и внушения. И добре са направили, честно са постъпили нашите комунисти, за да избият една илюзия от главите на нашия народ.

Но, г-да народни представители, аз лично съм твърде изненадан от тази статия, защото ето време аз говорих по този въпрос с нашия покорен другар д-р Саканов. Той, както знаете, беше ходил в Русия, срещал се там с Георги Димитров и с други наши комунисти и какъвто беше той ентусиазист, много пъти ме е уверявал, че нашите българи, особено Георги Димитров, който е голяма клечка там, денонощно промишлявали за България и неведнаж пред него заговаряли, че ако втори път стане някакъв голям конфликт в Европа, България трябва да вземе, с подкрепата на Русия, граничните от Санстефанския договор; както те се изразяват: „Будетъ Санстефанска България“. В тази работа мен ме е уверявал Никола Саканов много пъти и затова сега аз съм изненадан от статията на Георги Димитров.

Но г-н Георги Димитров пише и така, и така. Аз пък ще си позволя да ви питам какво е писал същият г-н Георги Димитров в 1915 г., като комунист в България, депутат в Парламента — да — и един от важните редактори на „Работнически вестник“, орган на тяхната партия.

В 1915 г., веднага след влизане на България в съюз с централните сили, същият Георги Димитров написа в „Работнически вестник“ една статия, в която между другото се казва: (Чете) „Русия, която първоначално искаше създаването на Санстефанска България, отпосле, още с берлинския конгрес, доброволно отстъпи от своя план и срещу други компенсационни допусна, щото България да бъде разпокъсана. Но и когато искаше Санстефанска България, Русия изхождаше не от желание да създаде една голяма и силна държава на Балканите, а с твърдото намерение да туря ръка на новата балканска държава и тъй да се доближи до Цариград. Русия беше и е и днес решителен враг на една силна и независима българска държава, първо, защото тогава България би изместила Русия в ползата ѝ на християнски покровител на Балканите и, второ, защото една силна и независима България би била най-голямата пречка на руските завоевателни планове на Балканите“. И после добавя: „Затова същата тази Русия, която създаде проекта за Санстефанска България, по-късно, в 1886 г., се обърна против съединението на Южна със Северна България, а в 1913 г. тласна Румъния в гърба на България, за да осуети нейните национални стремежи. Русия, най-голямата европейска държава, която със своите азиатски владения достига близо 200 милиона жители, се стреми с всички сили да овладее Черно море и изхода му, Проливите“. И най-сетне г-н Георги Димитров завършва така: „Ако Русия би излязла победителка от днешното голямо кърваво състезание — 1915 г. — участта на Балканите би била решена — те щяха да станат част от Руската империя. Победата на централните сили води към създаване на нова голяма икономическа област в Средна Европа.“

Такова нещо, г-да, в 1915 г. не смееше да напише нито цар Фердинанд, нито дядо Радославов. Написа го Георги Димитров, днешният секретар на Третия интернационал. Когато го написа, попитаха се спореше дали той не е подкупен от германците. Мнозина казваха

че бил подкупен и го наместиха в историята на Парвус. Дали е бил подкупен или не, не знам. Дано е бил идеалист. Но, г-да народни представители, този човек не може ли да разбере, че и сега идеалите на България са същите, които бяха и в 1915 г. ? Той не може ли да разбере, че руската политика е същата, каквато е била и при царския режим? И тогава, и сега българската политика си е останала същата, защото държавите не могат да си менят външната политика, тъй както г-н Георги Димитров си променя например зрелището според сезона или според настроението. Той е българин и аз предполагам, че той от млякото на майка си е всмукал вековните аспирации на българския народ, които в същност са толкова скромни. Те са казани тъй ясно, че децата от първо отделение ги знаят. Нека си подсладим малко душите с поезията на великия български поет дядо Вазов, така простишка и скромничка: (Чете)

Питат ли ме де зората
Ме ѝ огряла първи път,
Питат ли ме де ѝ земята,
Що най-любя на светът?

Тамо, аз ще отговоря,
Де се бели Дунав лей,
Де от изток Черно море
Се бунтуза и светлей; — Вазов е от Сопот. —

Тамо де се възвишава
Горда Стара планина,
Де Марица тихо шава
Из Тракийска равнина.

Там, де Вардар през полята
Мътен лей се и шуми,
Де на Рила грей главата,
Дето Охрид син шуми.“

Така българските деца от първо отделение знаят идеалите на България. Те с нищо не са се изменили. Изменил се е само г-н Георги Димитров; изменил се е, защото е станал голям човек. Може би той е усвоил великанския масщаб на Съветска Русия. Тези хора там мерят нещата с по-друг масщаб, който не прилича на нашия балкански масщаб. Той ми напомня масщоба на руския началник-щаб на армията през 1913 г., който, когато стана съюзническата война, когато се скарахме със сърбите, повикал нашия военен аташе, майор Сирманов, и половин час не можал на картата да разбере какво е туй „спорна“ и какво е „безспорна зона“. Той е един човек научен да гледа от Висла до Камчатка, „Чорт возмѣтъ! Как вамъ не стыдно, такія пустяки!“ — наругал го. Изглежда, че г-н Георги Димитров е усвоил същия масщаб на тогавашния руски генерал.

Но на г-н Георги Димитров и на г-жа Влада Карастоянова, като ни карат всеки ден да напуснем Тракия и Македония, ние им дълим един въпрос: Кажете ни, бе г-да, на кого да ги отстъпим? На Дража Михайлович ли да дадем Македония, на Тито ли, на Нелич ли? Ама вие казвате, че той бил германски агент. На кого да дадем Тракия, когато Гърция е окупирана от германски войски? Какво искате вие от нас? Да напуснем Тракия и Македония, когато вие не сте стоварили още нито един войник на Балканския полуостров? Завчера ви вземаха Лерос, вчера ви вземаха Самос. Вие виждате, че бронираният юмрук на Германия е протегнат над Егейско море. Въпреки многочислената въздушна флота, с която избивате нещастните деца в София, вие не можахте да попречите на германския войник да превземе тези острови. Досега вие не стоварили нито един войник на Балканския полуостров, а всеки ден ни казвате за Македония и Тракия: освободете ги, освободете ги, освободете ги. Какво искате от нас? Това, което ни предлагате, е по-мръсно, по-цинично; то е даже и по-жестоко от бомбите, които хвърляте над София и над българските градове. С това нещо вие, уважаеми г-да, ни повече, ни по-малко, искате от един народ да се опозори исторически, да го е срам да гледа гробовете на бащите си, да го е срам да гледа утре децата си. Какво ще завещае този народ на тези, които идват след него, ако така се опозори? (Ръкоплескания) Едно поколение от този народ няма правото — никой не го е упълномощил — да ипотекира Тракия и Македония. Македония не е бащиня мушния на тогава или онтогава. Македония е притежание на българската общност, на българската нация, която е вечна и вечна ще бъде. (Ръкоплескания)

Когато нашите комунисти ни подканват да напуснем тия земи, аз ги карам да обърнат поглед към Христо Ботев. Те винаги се карат, че Христо Ботев бил комунист. Как ще ги погледне този човек? Няма ли да ги е срам да ходят да кичат гроба му и паметника му във Враца с венци? Та аслъ ние на този човек му досадохме със статии, с венци, с похвали. Стига вече! По-честно е, вместо да поднасяме венци, малко да се вдъхновим от неговия пример и тогава ще видим колко сме малки в сравнение с този титан.

Ще си спомням епопеята на Радечки, ще си спомним великите часове на 1876 г., за които ни разказваше покойният генерал Николаев, за разговора му с Христо Ботев. Те отиват там с Филев, бащата на нашия регент, и с няколко други български офицери на руска служба и си предлагат услугите да постъпят в неговата чета. Това става в Кишенев, гдето той дошъл да събира пари. — „Не, г-да, казал той. Вие ще стоите тук, утре България ще бъде свободна, вие ще бъдете български офицери, вие сте необходими. Аз съм събрал 200 момчета, няма да съборим Турция с тях, но аз искам да се вдигне гюрултия, да се вдигне шум в Европа, да се разбере, че има един робски български народ. Нас ще ни избият още на Дунава.“ Тъй говореше този велик човек. И вместо да ходим да поднасяме венци на гроба му и да пишем венчехзаления във вестниците, по-добре е да се вдъхновим от неговия пример.

Следователно нека да си говори кой каквото ще. Аз на г-н Георги Димитров му пожелавам да стане комисар, нека стане губернатор на Бухара, на цял Сибир, на Индия император да го назначат, но той трябва да разбере, защото е българин, че ние тук имаме друг масштаб. Ние не можем да пожертвуваме Македония, защото ни е скъпо всяко зърно българско семе. Това семе е расло на камък, вихри са вели нашите пътища в историята. Затова сме ние днес малък народ. Ако не беше такава нерадостна нашата съдба, ние сега щяхме да бъдем един 20-милионен народ и нашият глас щеше да звучи по-звучно в международния концерт. Нека не искат от нас тази подлост, нека не искат ние да се опорочим пред нашите бъдещи поколения. Те века си говорят, а ние да стегнем нашия вътрешен фронт, защото настават велики часове на изпитания.

Г-да народни представители! Аз сега ще навляза в една област, в която може би моите мнения няма да се сходжат с вашите, но вие ще ми позволите да се изкажа откровенно, без задни намерения, без никакви инсинуации. Ще позволите една изповед на един човек, който няма никакви желания и който се чувствава щастлив, че може от тази трибуна да сподели мислите си с вас. О, аз имам твърде високо мнение за тази трибуна. Тя може да задоволи всяка амбиция.

Г-да народни представители! В момента, когато ние въвежим към осъществяване на нашите национални идеали, трябва да престанем вече да играем ролята на слухари, да правим пророкувания кой шал да победи, кой няма да победи, какво казало радио Лондон, какво казало радио Москва. Това е под достоинството на един борчески народ. Пророкуванията са излишни. Ако народите знаеха предварително кой ще победи, уверявам ви, нямаше да има войни. Хората се бият, защото вярват, че в края на краищата ще победят. А че във войната ще има всякога победители и победени, това е вярно. Нас няма да ни обясняват за туй, че не сме могли точно да предвидим кой ще победи. Нас обаче ще ни осъдят и заклеймят, ако в такива велики часове вътрем като хора с възрастни очи, без да знаем своя път, без да знаем целта, която преследваме. А веднаж знаещи своя път и цел, може ли да има колебание, г-да народни представители? Има ли по-ясен идеал от българския идеал, по-точно определен от него? Има ли друг народ, който в същност не бива да се колебае в своя път? Защото действително ние трябва да знаем мястото си в тази велика борба, да знаем идеалите, за които се бием.

И най-сетне, г-да народни представители, равнодушието е слабост. Всеки народ трябва да знае кои му са приятели и кои неприятели. Нешастиен е този народ, който не знае кои му са приятели и кои неприятели. Ако ние действително сме убедени, че обединението на България е една историческа необходимост за българския народ, че това не е поетично хрумване, извадено от читанките на българските ученици или от епоса на дяло Вазов, а че това е една историческа повеля за нашия народ, в такъв случай можем ли да не знаем кои са нашите приятели и кои са нашите неприятели? Неприятели на българския народ са всички, които му пречат да се обедини. Приятели са всички, които са готови да му помагат в процеса на неговото обединение. (Ръкоплескания)

И веднаж това така, аз приключвам моята теза по външната ни политика с девиза на старите рицари: „Когато Бог е с нас, кой може да бъде против нас?“

Но аз сега ще навляза във вътрешната политика. Дошло е време да се запитаме честно и с най-голяма обективност: доволни ли сме от вътрешното положение на България? Можем ли да бъдем спокойни, можем ли да стоим спокойно и да кажем, че в това отношение всичко възможно е направено, че сме си изпълнили дълга, че България е напълно готова да посрещне всякакви изненади? Всеки пред своята съвест дължи този отговор. С подкрепата на Бога и под ръководството на покойния цар-обединител ние твърдо крачехме по нашия исторически път и всички бяхме спокойни, че действително там горе има един кормчия, който си знае работата. Е добре, не всички работи вървят з ред, но в края на краищата той си знае работата. Но, г-да народни представители, ето че неочакваната смърт на нашия любим цар ни изправи пред една истинска държавна криза. Аз го наричам това нещо с истинското му име — то беше не конституционна, а държавна криза. Даже когато беше жив царят, наблюдавайки международните усложнения по фронтовете и пр., аз често си задавах въпроса: ще имаме ли ние държавници с очи на орел, с воля твърда като гранит и с политическа гъвкавост на змията? Аз си задавах този въпрос най-обективно и най-чисто-сърдечно, защото, право да ви кажа, като участник в две войни и свидетел на две катастрофи, имам едно единствено желание, каквото е и вашето, да умрем спокойно, да склупим очи, когато ни дойде времето, със съзнание, че най-сетне този трагичен въпрос за нашето национално обединение е приключен, че той вече няма да хаби енергията и силите на бъдещите поколения, които идват, защото ние малодост не запомнихме в борбите за това национално обединение. Е добре, г-да народни представители, аз забелязах, че смъртта на царя стресна целия български народ. И жени, и деца, които никога не бяха говорили за политика, се питаха: какво ще стане в утрешния ден? Вие сами сте били свидетели на това, няма защо да ви го казвам. Аз бях в Пампорово. Всички се събраха около нас, двама-трима, които се занимаваме с обществени работи, и ни гледаха като уплашено стадо. Дадохме ни автомобил по-скоро да дейдем в София, като че ли ние ще оправим работата. Аз дойдох тук, отидох в някои кафенета и се научих какви новини има по света! Е добре, народът се стресна. Аз забелязах тук, в София, обаче една друга атмосфера, едно сравнително относително спокойствие. Тук вече кризата се разрешаваше в други рамки, много ограничени, в рамките на този Парламент, в рамките на правителството, а разни групировки, които се борят за тогава или оногава. Аз не видях това, което видях във от тази среда. Даже хора, които никога не бяха говорили за политика, ей така, по инстинкт, в устата им се мотаеха известни имена: този, този и този. И хората си казваха: „А бе джанъм, сега няма да викаме хора от Америка да ни

управляват; пак ще намерим хора тук в България, лоши-добри, тях ще турим да ни управляват, дано ни изведат от това тежко положение“. Споменавах се известни имена. Е добре, г-да народни представители, в момента нито едно от тия имена аз не виждам във върховното ръководство на българската държава. Като че ли тук в София е създаден някакъв трансформатор, който трансформира — да не употребя по-силна фраза — истинските широки обществени настроения. Това ме изненада, това ме опечали и това ме загрижи. Но, г-да народни представители, така или иначе, за мене този въпрос е приключен. Ние трябваше да разрешим държавната криза с избора за регентството и аз, както знаете, с моя приятел г-н Александър Цанков гласувахме за това регентство. Смятам, че това е вече приключена страница.

Не мога да не отбележа един друг факт, който вчера се подчерта от преждеговорившия г-н Батембергски. Исторически е доказано, че регентските режими, колкото и да се мъчим да ги прикрием, са режими на нещо временно, нещо преходно и което е нещо болезнено. Изживява се един болезнен период в историята на народа, пълен с рискове и изненади. Защото историята ни учи, че регентствата откриват простор за много амбиции, за много боричкания, за много партизански борби. Най-сетне това нещо би било възможно, допустимо и позволено в мирно време, но не сега. При днешния съвременен пожар — аз често пъти употребявам това сравнение — какво е България? България не е океански параход, та пътниците от трета класа да правят революция и да превземат кабините на първа класа. Ние сме една гемийка и двама души като се соборят, тя ще се обърне и ще отиде на дъното на морето. Ние не можем да си позволим този лукс. Нашето регентство ще управлява в тежко военно зреме и ще гледа да пази като зеницата на окоото си днешния малък цар, докато той порасне, възмъжее и закрепне. С каква тежка отговорност са се натоварили г-да регентите! Затуй още веднаж аз спирам вниманието си върху личността на княз Кирил, който ни въвежда всичките гаранции, че ще държи този институт на нужната висота.

Вчера нашият другар г-н Батембергски държа една великолепна реч. Вие я изслушахте с внимание, и аз я изслушах с голямо внимание. Това беше една великолепна, блестяща дисертация по конституционно право. Той много изучно, аргументирано очерта правата на регентството, правата на Парламента и с други думи напомни: г-да, досега що било, било. Е, може някой път да си понатискаме да гласуваме за работи, които не са много приятни, да гласуваме за неща, с които не сме съгласни, но сега вече няма. Сега честност баба! По-рано тия работи ги тряпяхме, понеже имаше един голям авторитет — авторитета на покойния цар. Сега този авторитет го няма. Ние трябва напълно да влезем в правата си като Парламент, защото, щом сме се провъзгласили сами за Велико народно събрание, докато не ни разтурят, ние сме естествено конституционният, законният източник, от който може да се получи всяка власт. Без нас не може да се учредява никаква друга власт в България. Това е така. Но нима ние сега се сетихме за своите права? Ами Парламентът винаги е имал големи права, само че понякога ги е забравял. Аз говоря за нашия Парламент.

Г-да народни представители! Аз искам само да развия мисълта на г-н Батембергски и да му кажа, че конституционното право не е писано в кабинетите на професорите, нито е съставено, така да се каже, от вдъхновението на този или онзи мислител. Конституционното право е плод на дълги, мъчителни борби. Милioni хора са измрели, за да може Тодор Кожухаров, или г-н Сивинов, или г-н Минков да говорят от тая трибуна. Конституционното право е поставило на кладата на изпитанието най-възвишените умове на човечеството, най-благородните представители на човешкия род, авангарда, знаменосците на човешката цивилизация. Те горяха на кладите на инквизицията, те минаха през ножа на гилотината, те минаха през барикадите, през пустините на Сибир, за да се извоюва священното право на народите да говорят и мислят свободно. Но конституционното право не е писано с мастило, то е писано с кръв и човешки съзвиз. Конституционното право, г-да народни представители, регулира отношенията между конституционните фактори не със своите мъртзописани текстове, а с реалното съотношение на фактическите сили. Какво искам да кажа? Ще се изразя драстично — този, който държи кюскията. Така се е писало и пише конституционното право и затуй цялата история на конституционното право представлява една постоянна и вечна борба между тези конституционни фактори.

Е добре, какво ни учи историята? Учи ни на неща много естествени. Когато имаш един силен монарх като Наполеон, да кажем, или като Петър Велики, не можеш да имаш много силно правителство, или много авторитетен парламент. Така си е. Когато имаш един силен държавник като Бисмарк, не можеш да имаш много силен парламент. Той управляваше Германия без да иска вота на парламента. Когато обаче имаш един силен парламент, може от него да излезе един Робеспьер. Всичкият въпрос е на разум човешки и на съотношения на сили. Силният монарх се огражда със силни държавници. Наполеон се огради с Талейран и Фуше. Кой може да откаже значението на един Талейран, който представляваше Франция в 1814 г. във Виена и не като победен, а като победител? Силният държавник знае да пази авторитета на своя монарх, както Гладстон и Бисмарк. Силният парламент не произволични, а само разумно контролира и тачи монарха си и своето правителство. Ако това върви гладко, идеално, аз бих казал, че конституционната монархия е най-идеална форма на управлението, тя е най-великото откритие на човешкия ум след парата и електричеството. За голямо нещастие, съществува често пъти несъответствие, защото, както казах, тук е въпрос за реално съотношение на силите. Ние имаме в Франция конвент, който беше всемогъщ, който осъждаше на смърт царе. Цяла Европа се друсаше от неговата гилотина. Той беше силен. Защо? Защото държеше кюскията. Защото, когато удареше

набатът на парижките камбани, хиляди санкулоти се явяваха в негова подкрепа. Тогава моментът беше такъв — Роберспьер беше всемогъщ, конвентът беше силен.

Когато реалното съотношение на силите се промени, в един прекрасен ден Наполеон ги разгони и никой не съжаляваше за тяхното разгонване. Когато се промени реалното съотношение на силите, вие много добре помните, Фуше, тази стара хитра лисица, като министър на полицията, макар че е стар якобинец, един ден се появи в клуба на якобинците — този клуб, който управляваше света. Посрещнаха го там няколко души със свирки и дююкане, но той, без да им обръща внимание, без да мръдне един мускул от неговото лице, обяви, че от името на консулството закрива клуба им, заключи вратата, тури ключа в джоба си. С това се приключи една страница от историята на френската революция. Значи, тук е въпрос за реално съотношение на силите.

Нашият Парламент трябва, безспорно, да пази правата си — и днес, както и вчера, и завчера. Нашият Парламент, за голямо съжаление, не съзнава много прости работи. Права не се подаряват — права се вземат. Кой си е подарил правата? Че кой серсеем си е подарил правата! Тази работа трябва да разберем, ако искаме да бъдем силен парламент. То пък е въпрос дали трябва да бъде толкова силен парламентът анджак сега. (Веселост) Г-да народни представители! Имаше печални случаи, когато ние тук доказвахме, че не знаем да пазим правата си като парламент. Вие си спомняте случая със сменяването на нашия председател г-н Логофетов. Какво каза човекът? — Протестира, че италианците вземали Струга! Аз уважавам много, и винаги съм уважавал г-н Логофетов. Но вие то смъкнахте така, както не се уволнява и един разсипен. Вие смъкнахте и г-н Димитър Пешев. Защо? — Защото човекът написал едно писмо: Недейте да трепете толкова евреите, малко човештина проявете! — Смъкнахте го! Аз наблюдавах цялата ваша трагедия: ами то беше гърчене, то бяха спазми! Затвориха ви горе в залата за болшинството и-й-напред и два пъти ви караха да гласувате. Гласувахте един път, гласувахте и втори път — кой е за Пешев и кой е против Пешев. Е, братко, биваше, биваше, но аз такава пирустия не съм виждал! (Смях) Аз чувствавах, че кости изпращаха тук в този парламент, хора се огънаха, и то хора, които аз уважавам, с които от 25 години съм приятел.

Парламентът трябва да пази правата си, г-да народни представители! Най-напред трябва да пазим неговите права председателят на Народното събрание. Парламентът е такъв, какъвто е председателят на Народното събрание.

Петко Стайнов: Това е вярно.

Тодор Кожухаров: Аз съм разбирал винаги г-н Калфов. Лично аз съм се чувствувал като обиден, че него не го викат, когато се консултират за правителствени промени. Сега за Регентството малко го повикаха, даже по едно време казаха, че ще го правят регент, но после това не стана. Иначе при другите кризи аз не съм виждал да го викат и аз като депутат винаги съм страдал от това. Понякога съм си казвал: че кой му е крив! Ако направят така с мен, аз ще отида при този министър-председател и ще му счуя вратата, тъй както например навремето Клемансо нахълта в кабинета на Поанкаре, когато беше председател на републиката, без Клемансо да е председател на камарата, а бе обикновен депутат. Но понеже ставаше реконструкция на кабинета на Вивиани и него не го повикали, Клемансо отива при Поанкаре и му казва: „Ти къде се намираш, ти искаш да кроиш Франция по мярката на твоята глава! Главата на Франция е по-голяма от твоя фес. Ти не можеш да се огръдлаш с нули! Ти си длъжен да съставиш един кабинет на национално единение!“ И след като изля един поток от възмущение върху главата на Поанкаре — слава Богу, Поанкаре беше един много разумен и смирен човек — напусна кабинета му, като тръгна вратата. Поанкаре му каза: „Вие сте луд!“ Да, ама след една година повика тоя луд човек и го направи диктатор на Франция.

Правата се бранят. Ами, г-да народни представители, ние в нашето минало имаме блестяща традиция в това отношение. Я си представете вие Стефан Стамболов да не го повикат за едно таква съвещание! И прав беше г-н Батембергски, когато каза, че парламентът дъва власт. Не може да има никаква власт вън от него в този момент. Това най-бляскаво го доказа Стефан Стамболов при преврата на 9 август. Че какво имаше този човек в ръцете си, освен правото да представлява народния суверенитет? Нищо друго, и бай Панайот Славков от Търново до него. Три четвърти от гарнизоните бяха против него, цяла София беше против него, но той каза: „Вие, сукин-синовци, нямате права! Аз съм председател на Народното събрание, аз мога да дам правителство и никой друг.“ И България се раздруса, когато от Царевец се надигна тази могъща глава, за да брани суверенитета на българския народ. Той го защити блестящо.

Но ето, че пак дохождаме до това реално съотношение на силите. Понеже Муткуров му стана зет, той пипна кюскията, и какво стана сега? Като стана той регент, вече не виждаше ни къде има парламент, ни къде има правителство. Той закриваше всичко с широк си гръб. Ето какво значи реално съотношение на силите!

Впрочем, г-да народни представители, ние сме длъжни да разгледаме положението без всякакъв казнен оптимизъм и без да се отдаваме на пораженски песимизъм.

Аз не съм доволен от начина, по който е редактиран пункт 3 на отговора на тронното слово, където се казва: „Ние с задоволство виждаме, че се вземат всички мерки за единството на народа, за неговия дух“ и пр. Не мога да се съглася с тази констатация и ще ви кажа защо. Аз съзнавам, че вътрешното положение не е добро и че има два вида причини, поради които то не е добро. Има една причина, които са общи, външни причини,

които, тъй да се каже, са вън от нашите възможности и сили поради войната. Има една втора категория причини — вътрешни причини, които се дължат на нашите грижи, които са в зависимост от нашата воля, от нашата способност да организираме вътрешния ред на България.

Кои са тези външни причини, които са вън от нашата възможност? Страшни неизвестности висят над целия свят, и над България, разбира се. Какво ще стане в утрешния ден на войната и свързаните с нея лишения — макар че нашият народ търпи най-малко лишения в сравнение с другите народи? Трагичното у нас е, че в тези времена — аз си позволявам да подчертая тази мисъл с всичката отговорност, която нося — нашият народ, забележете това, не от вчера, а много отдавна въобще е изгубил вяра в държавното ръководство. Кой може да му се сърди за това? Един народ, който е преживял две национални катастрофи, не може да има много голяма вяра. Народът не разбира много дълбока политика, но има един страшен инстинкт. Народът чувства събитията с кожата си. Е добре, аз си спомням нашия народ в 1913 г. В 1913 г. тръгнахме да се бием със сърбите. И най-простият кашавар от фронта казваше: „Абе къде сте тръгнали. Тези турци ще дойдат в гръба ни!“ — „Мълчи ти там, дурак, нищо не разбираш!“ — Излезе, че дуракът е знаел, а тези, които е трябвало да знаят, не знаеха. Аз си спомням един друг такъв случай в 1915 г. Отиваме на границата към Гюешево да се бием със сърбите. Гледам един фелдфебел от пехотата да бие един войник, страшно го бие. Войникът е с брада, прилича на интелигентен човек, като даскал. Защо го биеш — питам. — Бунтува войниците, приказва такива работи, които не са за приказване. — Какво приказва? — Приказва работи, които не са за приказване. — Викам войника и го питам: — Ти какво приказваш? — Казва: — Г-н поручик, аз съм селски даскал, вярно е, по партия съм — назова една левичарска партия, не беше във всеки случай комунист — но аз мога да ви кажа правото: мисля, че ще ни закарат на катастрофа тези хора. По-рано Гешев, после Тодор Тодоров, все акълни хора, ни докараха до такава положение, та как да вярвам на дяло Радославов, че ще ни закара на добър край? Страх ме е, че пак ще ни закарат към катастрофа. Аз, казва, г-н поручик, уверявам Ви, че не съм лош войник, аз ще се бия не по-лошо от моите другари, но аз мисля, че ще свършим с катастрофа. — Вярвайте Бога, аз после проверих, тоя човек умря в един от първите боеве, убиха го при атаката на „Китка“.

Народният инстинкт действително е една сила, един фактор, за който държавниците винаги трябва да държат сметка. С други думи, за нашия народ може да се каже пословицата: „Парен каша духа“. На такъв народ няма защо да му се сърдим.

Има и друга една причина — чуждата пропаганда. Що му трябваше на този Маркони да измисли това чудо — радиото? То масово политизира народа. Няма вече дискретност. По-рано в селото пет-шест души четяха вестници, сега всички слушат радиото. По-рано четяха само български вестници, сега всички знаят във всеки момент какво казва Чърчил, какво казва Хитлер, какво казва Рузвелт. И в най-отдалечената селска къщичка слушат гласа им. Чуждата пропаганда е един могъщ фактор за смушаване на народния дух.

Петко Стайнов: Радиоапаратите са запечатани.

Тодор Кожухаров: Все пак слушат, г-н Стайнов. Колкото и да ги запечатват, българинът все ще намери начин да слуша.

Най-после, г-да, имаме една масова терористична дейност в България, която трябва да разгледаме обективно. Аз не отричам, че има и вътрешни причини, както някои казват, поради които се създават тези терористични действия. Вярно е, че има вътрешни причини. Но ако тези терористични действия се дължат изключително на вътрешни причини, поради некадърността и глупостта, бих казал, на нашата администрация, тогава какви заключения можем да извадим ние? — Най-печални. Та неужели в такива критични, съдбоносни времена такава администрация извдихте! В този случай вие сте некадърни да имате не само обединена България, но и да имате и държава.

Но, слава Богу, аз не мога да възприема такава теза. Аз зная, че това терористично движение в голяма степен се дължи между другото и на чуждо влияние. Защо да крием това? Имам положителни сведения, че то се организира от шаба на Червената армия, който е хвърлил тук всички си талант. Вие знаете, че хората в Русия създадоха от шпионажа гражданска добродетел. Хората издигат тероризма и шпионажа до степен на наука. Създадоха университети за тероризъм и шпионаж. Те са много майстори, за да смушават спокойствието на една малка страна като България. И си казват: какво обичат българите? — Чети. Те са стари комиталджии, правят чети. Но в Холандия не вървят четите и там измислиха саботажи по корабите; в Дания не вървят четите и измислиха други някакви си саботажи. Тези хора разумно и цялостно провеждат политиката на саботажи зад тила на своя противник. И това, което става в България, е само един сектор от големия фронт на тяхната терористична дейност.

Е добре, г-да, махнете много от тия кметове, които са чужди за селата. Аз знам някои от тях, които избягаха от селата, страх ги е от четниците да стоят там, а освен това и селяните ги гледат накриво; а понякога може да ги оставят гладни и хляб няма да им дадат. Ако бъде поставен за кмет един местен човек, авторитетен — той има роднини, има синове, има няколко братя, един-два шурея, има зетьове, които могат да го защитят, могат като едно ядро да се наредят около него и да бранят общината. Сега вие прашате често пъти хора, които стоят там като посаден корен. Какво искате от този човек да знае за състоянието на народа и да бди за сигурността му? Аз зная някои села в Новоселска околия, където няхаме на 9 юни — г-н Дочо Христов помни това — нито един човек. Намерихме един негласувал с черна бюлетина,

взехме го този човек, направихме го кмет и 8 години той държа селото в ръцете си, като се мислеше по-главен и от Хитлер и от Мусолини.

Председател Христо Калфов: Г-н Кожухаров! Извинете, че искам да нарушавам мислите по изложението ви, но половин час вече надхвърлихте определеното ви време.

Обаждат се: Нека да говорим.

Тодор Кожухаров: Аз съжалявам, че трябва да свърша.

От народните представители: Карай, карай!

Тодор Кожухаров: Някои от тези кметове действително се държат неприлично. Още не направил нищо за селото, кметът вика: дайте ми мека мебел, дайте ми фойтон, да се направи това, да се направи онова, хайде че и даскалички, това било, онова било — някои от тях се държат като оня безработен адвокат, на когото дали служба с хубава заплата и той рекъл: „Да молим Бога дано да не избухне някой мир!“ (Смях) Такива кметове има по селата.

Но най-големият недъг е — и там е според мене лошото — че ние сме оставили народа без политическо ръководство, г-да народни представители! Много се говори тук за тази пуста нова държава. Не можах да я разбера и досега. Г-да народни представители! Като опитни вече хора, като хора, които наблюдават нашата общественост отблизо, признайте, че след 19 май ние дадохме една конска доза от безпартийност на нашия народ и го аполитизирахме до такава степен, че българският гражданин престана да бъде политически мислеща личност, обърнахме българските граждани в консуматори, производители и данъкоплатци.

Г-да народни представители! Само от данъкоплатци и от производители, без активни политически граждани, вътрешен фронт на държава не се създава.

Каква е идеологията на новата държава? Ние имаме нескромността да взимам тържествено, че сме измислили една система, която няма по цял свят — самобитна българска система, нещо като суха вода.

Д-р Никола Минков: И в Япония.

Тодор Кожухаров: Г-да народни представители! Суха вода няма. Няма правителство, от времето на фараоните до ден днешен, което да се е крепило на власт без една организирана част, малка или голяма, от народа. Колкото по-голяма е била тази част, толкова по-добре, толкова по-сигурно.

Е добре, в същност ние не направихме, г-да народни представители, нищо повече от това, което съществуваше в Съветска Русия преди революцията. Ако е въпрос за парламентарни декорации, там ги имаше много по-пищни от нашите парламентарни декорации. Там господата заседаваха в разкошния Таврически дворец на княз Потемкин. В руския парламент влизаше елитът на руската политическа интелигенция. Там имаше партии от най-левите до най-десните. Там имаше политически елементи, имаше парламент — но скопен парламент, парламент, от който не зависи изпълнителната власт. Хората си викат, крещат, държат речи такива, каквито ние няма и след 50 години да държим, но на другия ден току видиш във вестника съобщат: „С царски указ, по волята на Негово Императорско Величество, назначава се за министър на вътрешните работи Княз Горемкин“. Кой е този княз Горемкин, пита гражданинът стражаря в участъка. Никому неизвестният Горемкин е назначен за министър на вътрешните работи на една 180-милионна държава!

Тъй че конституционни декорации и в Русия имаше. Но, г-да народни представители, не е въпрос само за декорация. Това обаче е един исторически провален режим. На такъв режим разумните народи не подражават. Аз против този режим съм говорил тук не веднаж, и сега говоря против него, защото с всичката си същност на мислещ гражданин не мога да се помиря с него.

Но да ви кажа откровенно, напоследък аз взех да се примирявам с него. Защо? Само поради големия авторитет на покойния цар. Аз си казвам: той е умен човек, той знае какво прави, той знае, че не е България, която ще измисли нов държавен строй. В такива малки реторти големи неща не се добиват. Те се добиват на форума на големи обществени революции. Утре ще се свърши войната, ще видим кой накъде е, тогава ще се приспособим. Победителят по телефона ще ни заповяда как да си наредим държавата. Няма защо ние да си напругаме много ума да мислим. И понеже нашият цар е умен, предвидлив човек, той търпя това положение като едно временно състояние на нещата, от немай-къде. Да, и аз тогава се примирих с него. Но да въздигам това временно състояние на нещата е една политическа доктрина и в една своего рода, *sui generis*, самобитна наша идеология, ей Богу, с това не мога в никой случай да се съглася.

Г-да народни представители! Здрава власт може да има само при здраво организиран политически народ. Ние видяхме една царска Русия, която се разкапа още на втората година от войната и свърши с катастрофа, защото нямаше политически организиран народ. Имаше една съветска Русия, която организира, ако изцяло не, аз бих казал, една малка част от руския народ, но го организира идейно тъй здраво, тъй фанатично, че създаде една власт, каквато светът не е запомнил, по своята суровост и по своята непоколебима воля, която иска да осъществи своята цел. Вие видяхте Германия, която е несравнено по-силна от Германия на Вилхелм II, защото работи с политически съзнателни граждани, които се възпитават още от ученическата си скамейка в една партийна идеология. Гражданинът не може да бъде пасивен зритель и данъкоплатец. Гражданинът трябва да участва активно в управле-

нието на държавата, дотолкоз, доколкуто, разбира се, има воля, желание и способност за това.

Но, г-да народни представители, тази мисъл, колкото и парадоксална за мнозина първоначално, напоследък вече беше почнала да си пробива път. И един ден г-н Габровски ме извика при себе си и ми каза: „Ти какво мислиш по тая държавна партия?“ — Добре, г-н Габровски, съгласен съм, но кой ще я направи? Ти утре сигурен ли си, че ще бъдеш на този стол? Аз на тебе мога да имам доверие, но отде да знам утре кой ще те замести. И изглежда, че тая работа се отложи *ad calendae graecas*. Защото най-сетне се разбра, че значението на личността в историята е огромно. Не може да има държава без това, което се нарича политически водач. Това не е празна фраза, измислена от тогава или оногова за ласкаене на лични амбиции. Това е един институт, създаден по една историческа необходимост, осветена може би най-вече от новото време, от нашата нова история.

Г-да народни представители! Политическите водачи се създават и отдолу, чрез борба, и отгоре. Аз бих предпочел да се създадат отгоре, за да им спестим много излишна енергия, защото долу ги чокварва извънредно много демагогията. Без демагогия мъчно се катерят политическите водачи нагоре. Отгоре идват Бисмарковци, мъже като Мазарини, като Ришельо или Метерних. Обаче, отгоре или отдолу, един народ трябва да има политически мъже.

Е добре, ние, като отрекохме старите, създадохме ли нови? Не. Ние създадохме една рота бивши министри, но по чия вина, не знам, не подчертахме политически водачи. Не че тия хора, които се изредиха тук на министерските кресла, бяха лоши, безделни, слаби. Не. Просто и чисто системата беше такава. Официално се държи сметка само за този, който стои на министерската маса. Слезне ли от министерската маса, той отива в неизвестността, той потъва под леда. На другия ден неговото име не се споменава по радиото, на другия ден неговото име не се пише по вестниците. Вие ще видите по вестниците — то не се прави случайно, то е с тенденция — да се пише следното: „Присъствуваха един-кои си министри, присъствуваха един-кои си главни секретари, един-кои си председатели на един-какви си дружества и „група бивши министри“. (Оживление) Някой път ще споменат „и някои бивши министър-председатели“, а пък нас, народните представители, на кило ни продават! (Смях) Нещо като безплатна притурка на всички тържества! (Голям смях)

Това е една система, в основата на която има една перфидия, една перфидия обаче, която не е полезна за държавата. Един макиавелизъм мога да го търпя, но дотолкоз, доколкуто е полезен за интересите на държавата. Когато обаче той разлага народа и когато иска да го остави без политически водачи, аз с такъв макиавелизъм не мога да се примиря, г-да народни представители!

И ето, маса ценни хора изчезват. Участвувал, да речем, в подписването на тристранния пакт — къде е сега? Няма го, трамбува като мене по „Цар Освободител“, никой не го вижда, никой не го чува. И какво остава сега? Само в некролога му някога ще се пише, да се утешават децата му, че бил бивш министър. Това е единственото утешение. (Оживление)

Не, г-да народни представители, така не може. Това е една от причините за нашето лошо вътрешно положение. Политически водачи трябва да се създават, защото едно царуване е славно с именията на своите големи политически водачи. Екатерина Велика е велика, защото имаше Потемкин, Орлов и Суворов. И Наполеон е велик, защото имаше велики министри, велики маршали. Когато се яви при Ватерло без велики министри и велики маршали, той залезе безславно зад хоризонта на историята.

Г-да народни представители! Още една вътрешна язва, която влошава нашето вътрешно положение. Това е прекаленото кокетство с така нареченото левичарство. Аз имах по този случай възможност даже да кажа моето мнение като министър, и то най-откровенно на покойния цар-обединител. Това кокетство е пакоостно. Защо става то? Изхожда се от една предвзета идея или, бих казал, от една фалшива постановка: левичарите — това е българският народ, зад тях вървят големи маси, дайте да им отсечем върховете, водачите, дайте да унищожим Верпил Димов и Димитър Гичев, дайте сега по едно каначе и тези маси, като безстопанствено стадо, да ги вземем за властта! Някои си правят илюзии и по отношение на комунистите. И оттам вече тая наивна мисъл: падне ли някой човек, който е имал левичарска принадлежност в миналото, той се третира нещо като галено дете. Както, да речем, маршал Гьоринг имаше едно лъвче в градината си, но като взело да хапе, той го пратил в зоологическата градина, защото той, човекът, разбрал, че не може да се опитомява лъв. Как ще го опитомим! Вълчето, както и да го опитомяваш, не можеш да го оставиш да ти пазн овцете. То рано или късно ще си покаже вълчата порода. Аз познавам много вълчета.

Председател Христо Калфов: (Звъни) Моля, г-н Кожухаров.

Г-да народни представители! Часът е 8. Трябва да взема вашето съгласие, ако обичате, да продължим заседанието, докато свърши г-н Кожухаров. Който приемат това предложение, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Тодор Кожухаров: Благодаря!

Има такива вълчета. Тези вълчета, както аз ги наричам, опитомени вълчета, са обикновено кротки. В бюрократията те са винаги примерни, не можеш с пръст да ги липнеш. Те вечно ходят с една папка под мишница и все сервират на своите шефове грандиозни планове за преустройството на света. Аз помня, един беше решил да правим едно време от Самоковското поле езеро — чисто и просто с параходи да ходим от София до Чамкория! (Смях)

Г-да народни представители! Те са хора с инициативи и с интелект — нека кажа — и се поддържат като свински черва. Речеш

ли да пипнеш един от тях, ще се явят и митрополит Стефан, и покойният генерал Лазаров — всички го защитават. Ако е някой друг, така наречен националист, все ще му намерят кусура, ще го изкарат, че е идиот, или пияница, или, както разправя Чудомир, „уволен по партизанство и ударил на пиянство!“ (Смях) Все ще му намерят кусур! За онези няма никога грях. Те са винаги под някакво високо покровителство.

Добре, ама рано или късно те си показват рогата. Ще го видите например — мълчал, мълчал, мълчал, но като види, че нещо къде Русия става, че там нещо фронтът се размърда, взема да си отваря устата и си показва зъбчетата. Стои в канцеларията, неговите чиновници там пишат и в това време минават по улицата германски войници, които пеят — пеят си момчетата. Той ги гледа през прозореца: „А-ха, а-ха, вие изядохте България!“ Висш чиновник! Вдига се една скромна писарка с 2.000 лв. заплатата — с 2.000 лв. заплатата, г-да, как се живее! — тя брани държавата и казва: „Г-н началник! Защо пък тези войници да са виновни? Ами те се бият за своето отечество, както се бият нашите войници. Пък нали ние сме съюзници!“ „А-ха, а-ха! Узнах те каква си!“ И тя му вика: „И аз те познах какъв си!“ (Смях) Видите ли как си показва вълчето зъбчетата — когато най не очакваш.

Е добре, г-да народни представители, цяла година ние се занимавахме с опитомяване на вълчетата и ги въздигнахме в големи рангове. Но да не се разбере криво — аз не смятам, че е грях, ако си бил някога в младостта си левичар. Кой не е минавал през такива школи! И Бриян, и Пилсудски и т. н. Аз наричам вълче този, който си остава вълк, но се преструва на куче, докато мине моста. А в душата си остава вълк. (Смях) А такива има много.

Та, казвам, докато ние цяла година се занимавахме с това как да опитомяваме вълчетата, не знаей кой Господ ни вдъхнови да употребим всичкия си гений да разрушаваме националните сили в България. Бяха посегнали и на уважаемия мой приятел г-н Александър Цанков. Връща се човекът от маневрите и на гара Горна Оряховица десетина души неговии приятели му поднасят една шайга грозде. Във влака пътуват всички министри, генералитетът. Връщаме се от Шабаница. Влиза във влака един висш полицай и му казва: „По заповед на г-н министра на вътрешните работи г-н Красновски няма да си подавате главата от прозореца и няма да слизате от вагона!“ Никога не съм изпитвал такова гадно чувство! Ние се връщаме от едни маневри ободрени, видяхме нашата мила войска в един бляскав вид — кому беше необходимо да плюе в душата на този български държавник!

Спомням си много такива случаи. Работата беше дошла дотам, че и пред моите врати стоеше един детектив. Един ден излиза моят шурей от къщи — арестуват го, закарват го в полицията. — Какво си правил при Кожухаров? — Ами че аз съм му роднина, той ми е зет на мене!

А бе, г-да, България от мене ли ще я пазите вие! Ах, колко глупаво! Колко излишна енергия се употреби в едно фалшифо направление, в един момент, когато опитомявахме цяла менажерия от вълчета.

Иван Батембергски: Браво!

Тодор Кожухаров: Г-да народни представители! Такива неща се плащат скъпо. И ние вече почваме да ги плащаме скъпо. Аз искам да се освободим по-скоро от подобни илюзии.

И една друга смешна илюзия има в нашия живот: да няма фронтове! Как? Цанков ли? Русев ли? О, страшни имена! Техните имена напомнят фронтове!

Кой внуши тази смешна мисъл? Животът е постоянна борба на фронтове. Борбата е живот. Никой народ не е умрял в борби. Народите умират от старческа немощ и от телешка апатия.

Д-р Никола Минков: Така е!

Тодор Кожухаров: От туй умират народите.

Г-да народни представители! Ние достигнахме по тоя начин до едно страшно саботажство. Ето вчера тук нашият другар г-н Батембергски ни изкара една книга и ни посочи, че някой си — сега висш чиновник — навремето писал страшни работи против царя. Какво ще го правят този чиновник — не зная. Аз много трагично не гледам на тази работа — да ви кажа правото. Защо? Ами той ще каже: аз едно време бях прогонен в Сърбия като емигрант от кръвнишкото правителство на Цанков и, като останах там без пари, хората ми даваха пари, и аз нямаше какво да ям — написах тая работа; но сега съм се разкалял. Човекът може да се извини по тоя начин. Най-сетне тоя въпрос е на субективно схващане — дали някой ще го извини или няма да го извини. Най-сетне човекът ще каже: пък само аз ли съм, бе джанъм! Ами че има и други!

Аз помня — и това не го казвам с лошо чувство — в 1924 г. ние, една група депутати, под водачеството на покойния професор Владимир Моллов, тръгнахме за интерпарламентарната конференция в Швейцария. На гара Цариброд сръбите спряха нашия влак и го обкръжиха със стражари. Дойде сръбският околийски началник и каза: „Г-да! Моля ви се, никой да не слиза от вагона; тук ще стоите, защото вашите емигранти тук се готвят да ви бият, да ви направят провокация; аз ще ви пазя.“ „Кой ги организира тия емигранти?“ — „Ами имат си войвода!“ — „Кой им е войводата?“ — „Колю“. — „Кой Колю?“ — „Колю Захариев, (Смях) тоя, гдето беше навремето секретар на Недялко Атанасов — го знаете?“ Ние викаме: го знаем! (Смях)

Обградиха ни вагона след това с трима стражари и ни закараха до Белград, без косъм да падне от главите ни. Аз тогава си въобразявах Колю Захариев някой страшен комита, с голяма брада, а

после го гледам един шекер човек — затуй му викат хората „Колю Шекерчето!“ (Продължителен смях)

Е, Колю Захариев даже по едно време се беше отличил и пред Годеч! Но най-сетне какво от това! Хората бяха решили тогава със сръбски пушки да освобождават България от българския цар! Тяхна работа! (Оживление)

Забавни работи, г-да народни представители! Но този, който стои начело на едно управление, всетаки трябва да има пред вид, че трябва да има в политиката един минимум от морал. То, политиката, не е морална работа. Русите казват така: „Когато цар обиди царя — эта политика; когато купец обиди купца — эта торгвля; когато мужик обиди мужика — в тюрме“. Политиката не е красива работа. Добре, но всетаки трябва да има един минимум от морал.

Искам да кажа: идеални хора няма и напразно ще ги търсим. И на слънцето има петна. Когато ще търсим хората, ще ги търсим с всичките им качества и всичките им недостатъци, но ще ги търсим по посока на слънцето, по посока на светлината, а не в обратна посока — по посока на тъмнината.

Искам да кажа: когато търсиш, да кажем, някой честен човек за някоя държавна работа, ще го търсиш по посока на светлината — да бъде поне относително честен човек. Няма защо пък да тръгнеш в обратното направление: да намериш някой, който баща си продава за пари! Или както Таско Стоилков казва: „Обича кайметата, както свинката яде желъдите; дай му каймета, ако ще и с фашки да са юцапани, пак ще ги изруча!“ (Смях)

Не може такъв човек да го туриш на отговорен пост, където има пара да играе! Къде има пара, приятелство няма. Да кажем трябва ти човек патриотичен, човек, който е готов да умре за България, даже човек, който е готов да умре в подножието на царския трон — е, пак ще го търсиш в тая посока, към светлината; няма да тръгнеш в обратната посока; няма да отидеш, да кажем, до някой, който вдигнал сръбска пушка да стреля срещу българския цар!

Та, искам да кажа: трябва да има граници — дотук е позволено, господине! Оттук нататък не може! Не може: с оглед на настоящето, с оглед на бъдещето! Защото няма критерий, няма граници. Намериха се господа да оправдават своето емигрантство. Има емигранти и емигранти. Но емигрант, който е вдигнал въоръжена ръка срещу собствената си държава, е съвсем друга работа, г-да!

Имаше един господин, който пишеше: „С червата на последния български генерал ще обесим последния български цар!“ И тия оспода напоследък по едно време бяха пак се завъртели тук като кучета около салхана — дано падне някой кокал с месо! Тая работа не може.

Минавам на последния пункт — за нашите вътрешни неуредици, а така наречените стопански неуредици. Това е една област, г-да, която може да се прави безкрайна демагогия, може да се проливат сълзи наляво и надясно. Смъртен враг съм на демагогията, аз не мога да я правя. Мнотина тук по-подробно се изказаха и веројатно ще се изкажат по тия въпроси. Аз обаче, понеже искам да бъда обективен човек, признавам...

Димитър Илиев: Г-н Кожухаров! Един въпрос искам да Ви задам.

Кога сте ходили на интерпарламентарна конференция, коя година е било? Отговорете на този въпрос.

Тодор Кожухаров: 1924 г.

Димитър Илиев: Кой месец?

Тодор Кожухаров: През лятото.

Димитър Илиев: Къде Ви спряха?

Тодор Кожухаров: На Цариброд.

Димитър Илиев: Питам Ви, защото не е вярно, че Никола Захариев е бил в Цариброд. В 1924 г. той не е бил емигрант.

Тодор Кожухаров: Дали в 1924 г. Никола Захариев е бил емигрант или не, дали е бил в Цариброд или не, аз не зная. Сръбският околийски началник ни каза това.

Димитър Илиев: Внимавайте какво говорите, защото и ние работим за България.

Тодор Кожухаров: Г-н Илиев! Аз не мога да разбера какво се засяга от тази работа. Аз не казвам, че е участвувал в годечното нападение, аз Ви казвам какво стана в Цариброд. Аз казах, че не го видяхме.

Димитър Илиев: Ще държите сметка за това, което казвате.

Тодор Кожухаров: Г-н Илиев! Да се разберем. Нашият вагон беше обкръжен от сръбски стражари. Цялата гара беше обкръжена от сръбски стражари. Групата емигранти, за които аз говоря, се охраняваше от сръбската полиция на площада зад гарата. Ние тези хора не ги видяхме.

Димитър Илиев: Не може сръбската полиция да Ви каже, че Захариев е бил там, когато той не е бил там.

Председател Христо Калфов: (Звъни)

Тодор Кожухаров: Г-да народни представители! Спекулата и алчността за бързи и големи печалби са неразделни спътници на всяка война.

Димитър Илиев: Вие държахте една реч в миналото, когато Захариев беше министър, и тогава трябваше да кажете това, а не сега да го казвате, когато него го няма.

Тодор Кожухаров: Да Ви кажа ли, г-н Илиев. Ако Вие много се държите за тази работа, аз съм готов да се коригирам, стига само това да не бъде вярно. Но аз бих желал това да бъде единственият грях на Колю Захариев. На тая работа аз съвсем не гледам така трагично. Аз казах, че най-сетне всеки човек като емигрант може да изпадне в увлечения. Аз познавам историята не само на нашата емиграция, но и на всички емиграции. И пак повтарям: само това да бъде единственият грях на Вашия приятел Колю Захариев! Недейте ме предизвиква да говоря. (Оживление)

Г-да народни представители! Спекулата, алчността за бързи и големи печалби, според мене и според мнозина, са неразделни спътници на всяка война. Колкото и да се мъчим да се борим срещу тях, те са неизбежни, така както са неизбежни, да кажем, бомбардировките.

Г-да народни представители! Кой не знае, че всички големи богатства в света водят своето начало от тъй наречената военна конюнктура? Кой не знае, че големите акули, спекулата, в лицето на стоманените магнати и притежателите на оръжейни заводи, създават въоръжени конфликти понякога и в най-мирните епохи на човечеството, за да могат да пласират своето оръжие? Оттам произлизат много големи богатства. Но това не ще рече, че ние трябва да скръстим ръце и да не се борим против спекулата във времена като днешните. Борбата трябва да бъде постоянна, свирепа, тъй както е свирепа и постоянна борбата между инсектите, срещу плъховете, срещу всички вредни паразити.

Е добре, казват, че миналото учи, дава опит. Съмнявам се. Не ви ли се струва и на вас, г-да народни представители, че през миналата война с така наречената Дирекция за С. Г. О. П. ние сравнително по-лесно бяхме разрешили въпроса за продоволствието на народа, отколкото сега? Вие си спомняте, когато гласувахме закона за гражданската мобилизация, аз имах един спор с г-н генерал Даскалов, военен министър тогава. Аз бях още тогава на мнение, че този закон няма да даде никакви резултати или няма да даде резултатите, които се очакват от него. Фактът, че създадох сега комисарство за прехраната, след това създадох Върховно комисарство за военновременното стопанство, показва, че има нещо, което не достига, това, за което вчера говори г-н Липовански — няма единство. Има много чорбаджии в българското народно стопанство до този момент, и до този момент работата не върви така, както трябва да върви.

Аз не мога да разбера защо ние се крием все зад кулисите на конституцията и все приказваме за нея, ама често пъти по-важните й постановления не спазваме. Защо най-сетне не се създаде едно министерство на продоволствието? Този г-н Аладжов, ако е толкова способен човек — всички го хвалят — направете го министър; ако той не е на мястото си, турнете някой друг; създайте едно министерство на това стопанство, поставете един авторитетен човек, който да стои заедно с вас на министерската маса, който заедно с вас на самото място да разрешава всички въпроси и да ги налага. защото така се губи много време и често пъти не знаем от кого да търсим отговорности, г-н министър-председателю!

Миналата година мене ми се втръсна да слушам да се приказва за социална справедливост. Добре, бе джанъм, кой е против социалната справедливост? Аз не мога да разбера, като се говори толкова много за социална справедливост, как допуснахме цели две-три години да се ограбват вълната и памукът на българския селянин. Защото това, което ставаше, действително беше един грабеж. Да дадем ти на българския селянин 54-60 лв. за един килограм вълна, когато той на пазара за 800 лв. с купон не може да си купи един гащи от дървесина, да дадем на българския селянин 60-70 лв. за килограм памук, когато една памучна риза с купон струва 800 лв. — съгласете се, г-да народни представители, че такава калкулация не говори за социална справедливост.

Е добре, потърси ли се отговорност от тези хора, които направиха тия явно пакостни калкулации? Държи ли се сметка колко пакости и какви поражения станаха в душата на този народ? Аз получих писмо от един мой приятел, селски кмет в едно голямо село — съжалявам, че не е в мене този документ, той е много майсторски написан — което бих ви прочел, за да видите какви пакостни отражения е дало това събиране на вълната и на памука в селата. Миналата година изгниха в разни складове 3000 тона картофи, когато хората се гонеха в София да вземат 1 кг. картофи. Потърсиха ли се отговорности за тая работа? И това мина. Няма ли закон за вредителството, като искаме да подражаваме някой път на Съветска Русия?

Г-да народни представители! Аз питам г-н министър-председателю: какви са тези натрупвания на запаси за нуждите на държавата? Моля Ви се, г-н министър-председателю, да внесете малко ред в тая работа. Не може да се понасят тези работи, да се хвърлят често пъти развалени продукти. Тя е лесна тая работа: събрахме се комисия филанкешиите, Иван, Драган, Стоян, и направихме протокол — еди колко си стотин хиляди килограма се бракуват. Отговорност няма ли? Не важи какво е количеството. Хиляда килограма сирене да се хвърлят, мълвата го разнася: вагоните се хвърлят, народът гладува!

Г-да народни представители! Аз смятам, че тези неща при малко по-добра воля от г-н министър-председателя и от правителството биха могли да се поставят в един по-голям ред. Най-сетне, г-н министър-председателю, не узря ли вече идеята за ограничение на нормировките? Кога ще се откажем да нормираме всичко в България? Защо не се задоволи българското правителство с една по-ограничена и възможна задача? Българският народ ще бъде дово-

лен, ако му гарантирате хляб, олио, малко месо, плат за дрехи, цървули, обувки, защото много е обосял народът. Откажете се от амбицията да надзиравате целия стопански живот. Абсолютно е невъзможно. Излишно е да се излага държавата.

При това положение аз идвам до най-мънителния въпрос на нашата днешна действителност, по-страшен от бомбите, които ни хвърлят от въздуха, по-страшен от шумците, които ни дебнат в гората: кой ще ни пази утре от българския чиновник, ако ние допуснем да се болшевизира от мизерията? Неговото пролетаризиране, г-да, става пред очите ни. Аз понякога се срамувам да сядам на моята трапеза, като зная какво съм похарчил за нея и като имам пред вид, че има маса чиновници, които живеят с 3-4-5 хиляди лева на месец. Аз не мога да разбера как живеят. И до ден днешен не мога да разбера този секрет на тези мълчаливи български служители. Аз зная, че не е лесно.

Аз си спомням една трагедия през миналата война. Когато свърши миналата световна война, чиновничеството беше пролетаризирано. Пролетаризирани бяхме и ние, офицерите. Аз помня, че като капитан получавах 1.500 лв. месечно. И представете си какъв беше моят ужас, когато една вечер случайно ме поканиха на вечеря, на която един нищо и никакъв човек плати за вечерята 10.000 лв. — цялата ми заплата почти за една година! Хванах се за главата. И тогава в мене започна бунт. Аз помня, че тогава — понеже драгех и тогава по вестниците — написах един бунтарски фейлетон.

Но това не беше само мое настроение. Аз помня, че това беше настроението на хиляди офицери. Спомням си една случка в „Юнис палас“ тогава. Дохождат разбогатели хора от войната, пилеят пари и понеже двама офицери стояли на масата и нищо не пият, а само кафе, господният ги поканил много невежливо да напуснат масата. В знак на протест подир няколко дни събрахме се 300-400 души офицери, окупирахме всички маси на „Юнис палас“ и стояхме цяла нощ, като поръчвахме само вода и кафе. Това нещо аз съм го изживял като офицер.

Ние не бихме могли да преживеем тази криза тогава, ако не бяха тези прочути дажби, за които казах. Ние, офицерите, тогава бяхме подпомагани в натура от държавата, за да можем да се изхраним. И аз още един път се връщам на тая мисъл, която лансирал от тая трибуна, на която мисъл обаче, за съжаление, някои от тогавашните министри погледнаха несериозно: време е да се погрижим за изхранването в натура, поне на известни категории чиновници. Не може да продължава така тая работа. Ще увеличават заплатите? Влизате в омагьосан кръг. Увеличите ги двойно — скъпотията се увеличава четворно. Намерете начин да подпомогнете чиновниците в натура.

Зная, че е трудно. Но тук намерете един Захарчук. Няма този Захарчук да го обърнем на пенкелер — хем да гаси пожари, хем да го търсят да пренася болни, хем завчера да го употребяват за не знам какво. Но тъй е, когато се намери един пъргав човек за работа. Намерете един Захарчук за тая работа. Чувам, че се заговоря сега за някакви кооперации в министерствата. Дай Боже по-скоро да ги направят, да не останат само благопожелание. Аз много съм загрижен за нашето чиновничество. Това е, според мене, най-мънителният въпрос, който лежи пред днешното правителство.

В тронното слово е казано, г-да, твърде ценно нещо за нашата армия. Какво да кажа за армията? Тя е получавала в този Парламент — и не само в този Парламент, а във всички Парламенти — толкова много похвали, че е излишно да я отрупваме с още похвали. Тя е нашата надежда за утрешния ден, тя е стълбът на държавата ни. Държавата, това е армията — казва Молтке. И той беше, безспорно, прав. Всякога това е вярно. Българският народ дава всички жертви за нашата армия. Народното събрание гласува с акламации всички кредити за нея. И аз даже не зная дали ние не прекаляваме понякога с тези акламации. Сериозни офицери са ми казвали: „Стига сте ръкоплескали, отнесете се малко по-критично; вижте какви нужди има тая армия; . . .

Ангел Сивинов: Това е много вярно!

Тодор Кожухаров: . . . с ръкоплескания само няма да помогнете на армията. Аз споделям напълно това мнение на много добри офицери. Но, разбира се, не тук от тази трибуна, а там, дето му е мястото, запазвам си правото при даден случай да се изкажа. Сега обаче аз бих могъл да ви кажа следното: българският народ даде прекрасен войнишки материал, който написа блискани страници в нашата военна история. Българският народ даде прекрасна пехота, която учуди света в 1885 г. със своите маршове; българската армия даде прекрасна артилерия, която учуди света със своите действия при Одрин, при Дойран, при Битоля и при Тутракан. Ние дадохме една чудесна конница, която ни прослави в Добруджа. Моята молба, г-да министри, е да впрегнете всичката си амбиция и да положите всичките си усилия да дадете на България една силна авиация с оглед на задачите, които ни предстоят. Ние нямаме голяма авиация. Ние не желаем никого да газим, но ние трябва да имаме една мощна авиация, която да брани българското небе, та всеки майчин син да знае, че това че е кошара без стопанин. Това е единственото пожелание, което мога да отправя към г-н министра на войната, и с това свършвам.

Няколко думи и за това, за което много се говори и за което почти нищо не се върши — за така наречения дух на народа. Русите казват: „Денги потерял, ничего не потерял; здорова потерял, половина потерял; дух потерял, всё потерял.“ Е добре. Имаме ли основание да изгубим духа си напълно? Ние говорихме отде за Христо Ботев. Ами че я си представете този човек, който бе тръгнал с 200 четници да се бори с турската империя, как ли презрительно би ни изгледал, ако види, че ние сме си изгубили духа, когато нашето знаме се развява от Дунава до Бялото море, когато раз-

полагаме с една милионна армия, добре въоръжена и обучена, и когато сме рамо до рамо с най-мощната армия в света — германската армия! Как ли би ни изгледал този титан, ако ние действително си изгубим духа в това време? Аз не искам да продавам чалъм и евтин патриотизъм. Но, г-да народни представители, политикът да си върши своята работа, както и когато намери за добре, защото неговата задача е националното обединение и самосъхранение на нацията. Той трябва да гледа отдалеч и отвисоко. Нека бъде, както казах, и гъвкав като змията, но политическият водач, държавникът трябва да държи за духа на своя народ, защото духът е най-мощният инструмент за преодоляване на днешната криза.

Казват, че дух нямало, защото нямало наша пропаганда. Не, аз не отдавам голямо значение, не признавам всемогъществото на пропагандата, както на нашата, така и на чуждата. Пропагандата е силна само тогава, когато е подплатена с факти. Голата пропаганда, която се основава само на кръска, на патристичните фрази и на тупането по гърдите, не чини дула тютюн. Затова и англичаните имат една пословица, която казва: „Един факт струва повече от лордмера на Лондон.“ Това е право, безспорно. С други думи, държавникът, политикът трябва да даде факти, да даде материал на своята пропаганда, да я подплати. Иначе и най-талантиливият ръководител на пропагандата не може нищо да направи.

Но, г-да, не очаквайте от никакви дирекции или министерства на пропагандата да ви правят дух. Те са, безспорно, полезни, необходими, за тях ние ще говорим допълнително някой път — това е една тема, по която може да се говори надълго, но в днешните времена пропагандата ще си я прави този, който управлява държавата. Сам той ще слезе до народа и ще го оплоди със своята вяра. Аз съм говорил и друг път: човешкият живот не се заражда в химическа епруветка. Духът на народа се създава в постоянен и непосредствен контакт между управника и народа. Вие видяхте, г-да народни представители, че един Хитлер в един момент, когато фронтът се огъваше в Русия, намери време да си каже думата в Мюнхен. Какво каза той всъщност? Нищо особено, нищо конкретно. Но не е важно какво е казал. Важно е кой го казва и как го казва и кога го казва. И той го каза така, че веднага в Германия се почувствува една вълна на оптимизъм, на кураж. Аз, който четох — защото не знам немски език — на другия ден речта му, право да ви кажа, и аз почувствувах едно окуражаване. Рекох си: този човек си знае сметката, не ще да е толкова глупав; той сигурно има известни работи, които ние не знаем и на които разчитаме. И се окуражих.

Следователно, ако г-да управниците на България вярват в победата на нашата кауза, вярват в бъдещето на България, или най-малкото, ако са дълбоко убедени, че ние вървим по един прав исторически път, нека слезат при народа, нека му отворят сърцето, нека му заговорят откровенно. Аз съм сигурен, че той ще ги почувствува, ще ги разбере, защото е реалистичен народ и по природа не е лош народ. И когато отидете при него, вие ще се убедите, че на този малък, но велик по дух народ не само че няма нужда вие да му давате дух, но може би той ще даде на вас дух. И тогава ще се получи онази спойка между управници и народ, която е най-здравият цимент в управлението на държавата.

Е добре, г-да народни представители, пишат се много книги, много мастило се пилее за пропаганда. И по радиото се правят похвални усилия. Там пък работата за поддържане духа на народа е възложена на моя стар приятел от Военното училище — бай Пантелей Хранов. Ние сме с него добри приятели, но не бива такава тежка задача да се възлага само на Пантелей Хранов, защото тя не е по силите му. Аз с удоволствие слушам неговите прогнози, неговите стратегически и политически преценки. Но така не може, г-да. Тези неща ще трябва да се кажат от по-авторитетно място, за да се окуражи народът. Идете между народа, ако искате действително да изпълните най-радикално дълга си в този момент.

Г-н министър-председателю! Аз свършвам. Безкрайно съм Ви благодарен, както на Вас, така и на г-н председателя и на г-да народните представители, че тъй галантно ми дадохте своята лоялност и своето търпение. Обаче аз чувствавам какви тежки отговорности лежат върху Вас, г-н министър-председателю. И често пъти се питам: ще ги понесете ли Вие? Сте ли в състояние да ги понесете? Познавам Ви, Вие сте един човек излязъл от народа, с труд сте си пробили път в живота, от стъпало на стъпало сте се кач-

вали и стигнахте до най-високото стъпало на държавната иерархия. Вие имате една феноменална работоспособност, която учудва всички, и една издържливост. Въпреки това аз се питам: тези тежки исторически отговорности, по-тежки от Витоша — аз поне тъй ги чувствавам на слабите си плещи, макар че не съм отговорник — ще можете ли да ги понесете? Няма ли да Ви смачкат? Те смачкаха един човек с корона на главата, с голям държавнически ум и с едно голямо, благородно сърце. Ще може ли Вие да понесете тези тежки отговорности? Не чувствувате ли вече нужда да споделите мъката си с един по-широк кръг българи? Не чувствувате ли необходимостта, с други думи казано, да поставите управлението на една по-широка обществена база? Ние вече не можем да се извиняваме с един, който стои там горе и за всичко мисли и всичко знае. Трябва да мислим ние всички тук в тази зала, никой друг не може да мисли вместо нас и не може да инстелираме никому това право. Ние сме страшно отговорни, г-да народни представители. Ние не можем да гледаме шеговито на големите неща. Ние трябва да направим на дело отгоре надолу това, което се нарича национално единство. О, тази фраза по-рано беше шаблонна. Какво беше по-рано това национално единство? Ще се съберат шефовете на партиите и ще вземат да се карат за министерските постове и да ги делят: три на три, три на пет, пет на четири. Това е една работа, която вече се е втръснала, това е един анахронизъм в историята на България. Това е така, но не бива да е така, г-да народни представители. Аз знам, че в нашия народ в днешния момент има милиони хора, които мислят като мене, като вас. Тези милиони хора са загрижени за утрешния ден на България. Те са дълбоко загрижени за бъдещето на страната си и за бъдещето на своите деца преди всичко. Тези хора могат да бъдат обединени около един кабинет на национално единение. И вие ще видите тогаз, когато те скочат до един на своя пост, като политически войници на България, колко в същност е малък и колко е жалък вътрешният враг, който съска срещу нея.

Няма ли поне в този момент, г-н министър-председателю, да заговори в нас първичният животински инстинкт на нисшите раси, който в критически моменти ги кара да се сплотяват за самоотбрана и борба?

Тези въпроси, уважаеми г-н министър-председателю, аз слагам пред Вашето просветено внимание с пълното съзнание като народен представител и като човек, който чувства известни политически отговорности, макар и малки. И аз не се съмнявам, че Вие имате същото съзнание като мене, за да изпълните дълга си с онази вещина, която Вие досега проявихте на финансовото и стопанско поле. Аз бих искал да проявите и на политическото поле същото прозрение, същата гъвкавост, същата сила, които проявихте на стопанското поле! Само така ние ще изпълним радикално дълга си към България. И само тогаз този, който спи под купола на храма „Свети Иван Рилски“, ще спи спокойно за бъдещето на България и за бъдещето на своя малък син. Нему! той остави едно голямо, но много тежко наследство. Остави му една тежка корона. Тя е стара тази корона, тя е изкована не от злато, а от стоманата на Аспаруховци и Крумовци; тя е покрита не с коприна, а с тръни. Наш дълг е да я предадем още по-бляскава на неговия син и да създадем една обединена България де факто — една обединена България за гордост на нас и страх на врага. Само тогаз, смятам аз, ние ще изпълним напълно своя дълг към България. („Браво!“ Продължителни ръкоплескания)

Председател Христо Калфов: Г-да народни представители! Ще вдигнем заседанието.

Предстои да определим дневния ред за идното заседание, което ще се състои утре в 15 ч.

В съгласие с правителството предлагам същия дневен ред, който имаме днес: Първо четене проекто-отговора на тронното слово — продължение на разискванията.

Който приемат този дневен ред, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство. Събранието приема.

Затварям заседанието.

(Затворено в 20 ч. 40 м.)

Председател: ХРИСТО КАЛФОВ

Секретари: { СТЕФАН БАГРИЛОВ
ИВАН МИНКОВ

Началник на Стенографското отделение: ДОНЧО ДУКОВ